

Jan Pietersz. Coen

J. Slauerhoff

bron

J. Slauerhoff, *Jan Pietersz. Coen*. Stols, Maastricht, Brussel 1931

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/slau001janp01_01/colofon.php

© 2015 dbnl

Personen:

JAN PIETERSZ. COEN, Gouverneur-Generaal van Ned. Indië.
 JACQUES SPECX, bewindhebber van de Factorij te Firenza (Japan), later tijdelijk
 Gouverneur-Generaal.
 PIETER VLACK } Raden van Indië.
 ANTONIE VAN DIEMEN } Raden van Indië.
 CRIJN VAN RAEMBURCH } Raden van Indië.
 FRANÇOYS BLAEU, secretaris.
 HEURNIUS, predikant.
 BONTIUS, chirurgijn.
 BLOCQ, bevelhebber der Compagniestroepen.
 CORTENHOEFF } officieren.
 HUAT } officieren.
 REAAL } officieren.
 JACOBSZ. } gezagvoerders.
 DE HAEN } gezagvoerders.
 REYNST } gezagvoerders.
 GIJSSEN } onderofficieren, overloopers naar Mataram.
 DUCREZ } onderofficieren, overloopers naar Mataram.
 SOERA AGOEL-AGOEL, bevelhebber der Mataramsche troepen.
 ZEEGER, dienaar van Coen.

EVA MENT, gemalin van Coen.
 SARA SPECX, staatsiejooffer van de vorige en natuurlijke dochter van Jacques
 Specx.
 ELIZABETH ABBEMA, } andere staatsiejooffers.
 AMALIA VAN DEN BROECKE } andere staatsiejooffers.
 MARIA EVERTS } andere staatsiejooffers.
 Raden en Schepenen, Officieren, Boden, een Tolk, een Sergeant, twee
 Chineesche Doodgravers, een Mataramsch en een Alfoersch Gezantschap, een
 Vroedvrouw, Soldaten, Bedienden, enz.

Tafereelen

I	Raadszaal.
II	Eva Ment's kamer.
III	Raadszaal.
IV	Alang-alang-veld.
V	Kerkhof.
VI	Voorgalerij.
VII	Raadszaal.
VIII	Eva Ment's kamer.
IX	Voorgalerij.
X	Slaapsalet.
XI	Raadszaal.

Eerste tafereel

Scène 1

(Raadskamer, Oud-Hollandsch gemeubeld, zware stoelen, dikke tapijten, kleine in lood gevatte ruiten. Geen Indische voorwerpen, behalve een koperen rookstel en een pajoeng boven den zetel aan het hoofd van de tafel. Buiten een gracht, waarover een bamboebrug, en palmen aan den kant. Maleiers sluipen heen en weer, vangen kakkerlakken en sprenkelen water. Blaeu komt op; Zeeger achter hem aan met acten, sloffend. Hij spreidt ze op de tafel uit. De inlanders verdwijnen geleidelijk, behalve een, die in den hoek zit en het touw van de pajoeng vasthoudt.)

BLAEU:

Zeeger, heeft Aagje je ook verteld met welk been de Landvoogd uit bed is gestapt?

ZEEGER:

Ze was er niet bij.

BLAEU:

Kom zeg op, hoe was hij geluimd?

ZEEGER:

Maar ze heeft wel gezien dat hij den jongen die hem in zijn wambuis hielp een stomp gaf.

BLAEU:

Dan zwaait er weer wat, vandaag. Juist nu die jonge officieren en dat zeurige gezantschap uit Bantam moeten komen.

ZEEGER:

Maar ze heeft ook gezien dat hij zijn gemalin twee klinkende kussen gaf.

BLAEU:

Goddank, dan was hij in het beste humeur. Als die onhandige knapen het nu maar niet bederven.

ZEEGER:

Maar dadelijk daarop heeft hij joffer Sara gelaakt over de wijde hals van haar ochtendkleed en haar dreigend aanbevolen de bruine dierlijke naaktloopers in kleeding en levenswandel een christelijk voorbeeld te geven.

BLAEU:

Dus den godganschen dag psalmen te galmen en baai en laken te dragen, en daaronder zeer puriteinsch te zweeten en uitslag te krijgen aan den scherpen rand van het kanten kraagje.

ZEEGER:

Aagje? Neen, tegen haar heeft hij niets gezegd.

BLAEU:

Voor jou is het even noodig doof te zijn als voor den haremwachter gesneden. Sst, daar is hij.

(Buigt zich over papieren, gaat daarna Coen tegemoet.)

Heeft Uw Excellentie den nacht in rust gepasseerd zonder meermalen door hare kwalen het bed uit te zijn gedreven?

Scène 2

COEN:

Redelijk. Waar zijn de brieven die ik teekenen moet? Hoeveel?

BLAEU:

Hier zijn de brieven voor Uw Excellentie's familie in Hoorn en Hoogkarspel, hier een bizonder schrijven aan den Stadhouder, hier de brieven aan hunne Hoogmogenden, alle.

COEN:

Neen, niet alle. Niet de brief dien ik u nu zal dicteeren. Schrijf.

BLAEU:

Ik luister.

COEN:

Ja, schrijf. Hier. - Hoogmogende Heeren.

Er is wat groots te volbrengen in deze gewesten, waar wij de ruimte hebben die de Zeven Vereenigde zoozeer missen. Maar door de onnoozelheid die onder Ulieden regneert, hebben de zaken geen voortgang. Gij zit met u zeventien op uw kussens in uw armstoelen; uw schoenen dragen zilveren gespen, uw vleezige vingers kostbare ringen, uw hoogmogende

halzen, gouden ketenen, maar dragen zij ook hoofden? Zijn er onder u tenminste een paar denkende koppen, één die kan berekenen dat men met een handvol volks geen millioenen in bedwang houdt? Neen, God zij mij genadig, niet één.

BLAEU:

Moet ik dat ook schrijven. Excellentie?

COEN:

Schrijf zoolang ik spreek. Schrijf.

(Hij wordt rood en zinkt achterover.)

BLAEU:

Zeeger, Zeeger!

ZEEGER

komt met twee potten aansloffen:

Wat wenscht Zijne Hoogheid? De snuif of de tabak?

BLAEU:

Jij mummie, tabakskoelie, kun je niet zien dat de Landvoogd wat anders nodig heeft? Vlug, water en vliegende geest.

(Zeeger komt met water en een flesch terug.)

BLAEU

(Coen's voorhoofd bevochtigend en een snuitdoek onder zijn neus houdend):

Haal dokter Bontius.

COEN

(bijkomend):

Het hoeft niet. Het was niet goed van mij zoo vroeg aan dien brief te beginnen, maar mijn kwade droomen roesden nog in mijn hoofd. Het was angstig. Vroeger kende ik geen angst. Toen ik de eerste maal als matroos naar deze gewesten voer, sliep ik beter in mijn hangmat dan nu in mijn praalbed. Dien brief zal ik vanmiddag beëindigen.

BLAEU:

Uw Excellentie veroorlove mij op te merken...

COEN:

Wat?

BLAEU:

Dat de koerier naar Anjer wacht, daar de vloot vanavond anker zou lichten.

COEN:

Dan zal de vloot tot morgen wachten.

BLAEU:

Zal dan drie dagen op het volgend gunstig tij moeten wachten.

COEN:

Ik heb wel drie maanden en langer moeten wachten op versterkingen. Dan komen de muskaat en kruidnagelen, waarvoor wij ons leven wagen, maar later aan.

(Hij maakt een gebaar van uitputting. Onder de brug ziet men een prauw met tot het middel naakte inlanders voorbijgaan.)

BLAEU:

Die hebben het niet zoo warm als wij. Wil Uw Excellentie haar wambuis niet afleggen?

COEN:

Gij veroorlooft u wel te schertsen.

BLAEU:

Waarlijk, het was goed voor uw verhit bloed zoo gij het deedt.

COEN:

Acht gij het met de waardigheid van Landvoogd overeen te brengen dat ik hier halfgekleed de staatszaken afdoe?

BLAEU:

Uw Excellentie kon het luchtig inheemsch gewaad aandoen dat nu reeds klaar ligt om het Mataramsche gezantschap te ontvangen.

COEN:

Wie heeft dat uitgedacht, dat ik mij toe zal takelen als een Oosterling? Ik laat mij hangen als het Sara niet is, die ik laatst in een open hangende kimono betrapte.

BLAEU:

Voor haar heeft dat gewaad niets vreemds.

COEN:

Haar heidensche moeder kende niet anders. Maar zij is ons toevertrouwd om het heidendom er uit te drijven, om haar toch nog tot een Hollandsche te maken. Harder, harder.

BLAEU:

Wat bedoelt Uw Excellentie?

COEN:

Waarvoor duld ik dien bruinen verspieder en dat toestel boven mijn hoofd, als het toch niet werkt.

(Blaeu geeft den ingeslapene een schop.)

COEN:

Laat nu de kapiteinen binnen die zeilree

liggen voor Ternate en Tidore en hun laatste instructies wachten.

BLAEU

(opent de deur):

Kapitein De Haen. Kapitein Reynst. Kapitein Jacobsz.

(De aangekondigden treden binnen.)

Scène 3

COEN:

Mijne Heeren, welkom. De Compagnie is tevreden over het resultaat van uw vorige reis naar Amboina. Het bewind draagt u op een tweeden tocht te ondernemen, ditmaal naar Ternate, en toe te zien dat ook daar de oogst niet te groot wordt, hetgeen tegen het belang der Compagnie zou zijn. Het spreekt vanzelf dat gij geen onnoodig bloed vergiet, maar gij weet ook dat wij hier niet altijd even menschlievend kunnen zijn en dat het leven van een inlander niet gelijk is te stellen met dat van een blanke. Als gij na gedane zaken weer op de reede van Nieuw Hoorn terugkeert...

REYNST

(maakt een gebaar van verwondering):

Waar?

BLAEU:

Sst. Gij weet toch hoe hij Batavia pleegt te noemen.

COEN:

... Kunt gij repatriëren als gezagvoerders van de retourvloot.

REYNST:

Excellentie, wordt van ons hetzelfde beulswerk verlangd als bij die Ambonsche historie?

COEN:

Van u wordt niets anders verlangd dan dat gij drie vendels soldaten landt om de overtollige oogst te vernietigen.

REYNST:

Dat loopt toch weer op moorden uit, Excellentie. De inlanders verzetten zich totterdood tegen de vernietiging van hun gewas.

COEN:

Dan verzetten zij zich tegen de belangen der Compagnie en verdienen dus geen pardon.

REYNST:

Geef mij het oudste schip van de vloot met de onbekwaamste bemanning en de oproerigste soldaten. Zend mij uit om het Zuidland te vinden. Als God het heeft geschapen zal ik het vinden. Maar zend mij niet uit moorden. Daarvoor ben ik geen kapitein.

COEN:

Gij zijt geen kapitein meer. Wacht mijn bevelen af in gindschen hoek.

JACOBSZ.:

Ik heb geen verstand van staatszaken, alleen van zeilen en vechten. Maar als ik Uw Excellentie onderdanigst vraag, wat nut het heeft goede schepen uit te zenden en soldaten die men hier broodnoodig heeft, wil Uw Excellentie mij dan antwoorden?

COEN:

Blaeu, vertel den kapitein de gelijkenis van het zand en het goud.

BLAEU:

Waarom hebben goudkorrels groote en heeft zand geen waarde?

JACOBSZ.:

Omdat niemand er iets voor wil geven.

BLAEU:

Waarom niet?

JACOBSZ.:

Omdat het overal voor het wegkruien ligt, vooral aan het Hollandsche strand.

BLAEU:

Het zou met de kruidnagelen net zoo gaan als we die maar lieten groeien. Dan kon ieder: de Portugeezen, de Engelschen, wie maar wou, zijn zakken volstoppen. Er moet net zooveel zijn dat de Compagnie er goede prijzen voor maakt.

JACOBSZ.:

Maar die inlanders...

COEN:

Daarvan zijn er ook te veel en iedere doode inlander is een vijand minder; daar is niets aan ver-

beurd. Ook gaan ze regelrecht naar hun paradijs, waar ze het beter hebben dan hier.

JACOBSZ.:

Kan God het zoo gewild hebben?

COEN:

Hij heeft gewild - Zijn wegen zijn ondoordringbaar - dat wij hier aan den anderen kant van de wereld zijn terecht gekomen en nu zullen wij er blijven ook. En hebt gij nog gewetensbezwaren, gaat dan naar Ds. Hurnius, die zal ze er wel uit praten. Dus gij vaart Vrijdag af, tenzij gij lust hebt een derde beleg van Nieuw Hoorn mee te maken.

BLAEU:

Het gezantschap van Mataram is beladen met geschenken. Hoe kunt gij aan een beleg denken en onrust brengen in de gemoederen?

COEN:

Dat wil ik. De dommelenden telkens opschrikken. Wij zullen nooit vergeten dat wij in vijandig land zijn, dat Nieuw Hoorn wel, maar Nieuw Holland nog niet is gevestigd. En vergeet dit nooit: hoe meer geschenken in de handen, hoe meer verraad in de zielen der Oosterlingen. Ik ontsla de kapiteinen Jacobsz. en De Haen uit mijn tegenwoordigheid. Zij vertrekken zoodra ik een opvolger voor Reynst heb aangewezen.

(De kapiteins gaan pluimhoedzwaaiend heen.)

Reynst, kom nader.

(Ziet hem onderzoekend aan.)

Wat moet ik met je doen? Zal ik je als gemeen matroos met de hongitocht meesturen? Neen, je was in staat de matrozen op te ruien. Zal ik je ontslaan als onschikt om hier te dienen en repatriëren? Neen, want ik kan hier ieder man gebruiken. Zal je vechten als we worden aangevallen?

REYNST:

Deze vraag is overbodig en beleedigend.

COEN:

Goed, dan zal je dienst nemen bij de zee-

soldaten onder luitenant Reaal. Dadelijk kan je je nieuwe superieur begroeten.

REYNST:

Vreest Uw Excellentie niet dat ik hem op zal ruien?

COEN:

Neen, want voorloopig heb ik vredelievende bedoelingen met hem, zooals je zal blijken. Blijf hier, als je zien wilt hoe ik gehoorzaamd wordt. Dat kan je tot richtsnoer strekken als je ooit weer eens in de oude rang terugkomt. Wacht bij de deur. Secretaris, laat de officieren binnenkomen.

Scène 4

BLAEU:

De heeren Reaal, Cortenhoeff, Huat, allen officieren in dienst der Compagnie.

(Zij komen achter elkaar binnen, groeten Reynst die hij de deur staat en treden daarna op Coen toe die breed in zijn zetel troont.)

COEN:

Halt. Geloofst gij dat uw buiging mij nog eer bewijst nadat gij eerst dien rebel hebt gegroet? Want dien gij gekend hebt als kapitein is niet meer dan gemeen matroos. Zoo zal het allen gaan die mij weerstreven. Beloofst gij onvoorwaardelijk gehoorzaamheid?

ALLEN:

Ja, Excellentie.

COEN:

Reynst, geef den heeren hun buiging terug.

(Reynst doet een paar stappen, maar bedenkt zich, smijt zijn degen op den grond en stormt de deur uit.)

Laat hem gaan. Hij zal niet ver komen. Ter zake. Toen gij uit Holland hierheen werdt gezonden, waren wij in heeten strijd met de Jacatranen. Terwijl gij op den Indischen Oceaan vaarde, zijn zij verslagen, duizenden zijn gesneuveld, vele oproersnesten zijn in asch gelegd, de Sultan schatplichtig gemaakt. Wij

hebben vrede. Maar ik wil u niet in slaap sussen. Het smeult onder de puinhoopen. Zij brengen rijke geschenken. Ik ben niet zooals gij op de Latijnsche school geweest, maar ik weet toch wel dat men oude vijanden die geschenken geven wantrouwen moet. Maar spoedig heb ik de dapperheid die gij van nature bezit, en de krijgskunst die Prins Maurits u heeft geleerd, noodig. Ook reken ik op uw steun om het aanzien van de Compagnie te verhoogen.

REAAL:

Beschik over ons.

COEN:

Welnu, gij hoeft niet in de binnenlanden op verovering uit te gaan, maar dichtbij. Behoorlijke joffrouwen ontberen haar natuurlijke beschermer. Zij zijn onder de hoede van mijn gemalin als kamervrouwen, zij bewijzen haar de diensten waaraan een vrouw van aanzien in deze gewesten nog meer behoefte heeft. Maar zij wil daarvan edelmoedig afstand doen voor u. Kortom, ik wil u doen huwen. Vind ik u bereid?

HUAT:

Uw Excellentie neemt ons bij verrassing.

COEN:

Gij zult wel tot overgave besluiten als ik u een voorbeeld van zelfverloochening in vertrouwen meedeel. Ds. Hurnius, godvruchtig man, heb ik bereid bevonden door zijn onberispelijken levenswandel de vlek van een andere uit te wisschen en een onwettig geborene tot echt- en bedgenoot te nemen, en te voltooien wat mijn gemalin begon die haar opvoedde. Hij zal Sara Specx huwen.

CORTENHOEFF:

Sara?

COEN:

Ja, gij zijt verwonderd. Ik was het ook.

CORTENHOEFF:

En heeft zij toegestemd? Hebben zij allen toegestemd, bedoel ik?

COEN:

Vraagt gij dat? Heeft ooit een welopgebrachte jongedochter den wil van haar ouders of voogden weerstreefd? Reaal, voor u hebben mijn gemalin en ik na rijp beraad Elizabeth Abbema bestemd; gij voegt uitstekend, naar familie, aanzien en ouderdom.

REAAL:

Ik dank Uw Excellentie en ben bereid.

COEN:

Het is goed. Zorg voor een voorbeeldigen echt. Bedenk steeds dat wij in een vijandig land zijn en Holland's eer hoog moeten houden. Huat, wilt gij huwen met Amalia van den Broecke, van wier deugden ik wel niets hoeft te zeggen?

HUAT:

Ik zou graag de toestemming van mijn ouders afwachten.

COEN:

Die zal ik wel voor u verkrijgen. Voor Cortenhoeff is het geluk weggelegd Maria Everts tot bruid te ontvangen. Wij gelooven daarmede...

CORTENHOEFF

(die al eenige teekenen van onrust toonde):

Uw Excellentie duide het mij niet euvel, maar ik kan niet huwen.

COEN:

Wat? Welk jonkman kan niet huwen en zou niet blij zijn in Indië een blanke vrouw te krijgen? Dat is waanzin! Gij huwt.

CORTENHOEFF:

Neen, ik kan niet.

COEN:

En waarom niet?

CORTENHOEFF:

Dat kan ik zoo niet zeggen.

(Werpt een blik op de anderen.)

COEN:

Trekt u een oogenblik terug. Nu?

CORTENHOEFF:

De chirurgijn heeft mij verboden het eerste jaar...

COEN:

Onzin. Ik kan zoo wel zien dat gij geen Spaansche pokken hebt. Wat het andere betreft, dat

komt er niet op aan en dat gaat vanzelf wel over.

CORTENHOEFF:

Excellentie, het is niet wat u denkt.

COEN:

Als het dan zoiets bizonders is, dan kan kan ik je ook niet in mijn omgeving dulden en zal ik je moeten zenden naar een verre voorpost.

CORTENHOEFF:

Mag ik dan als gunst verzoeken op het fort Nassau geplaatst te worden? U hebt daar zeven officieren verloren aan de kwade koorts. Ik heb alle Zeeuwsche koortsen gehad. De chirurgijn zegt dat dit mij beschermt tegen de Indische. Laat mij dan dáár voor mijn tekort boeten.

COEN:

Goed. Als je er aan gaat, is het je eigen schuld. Ik zal er dien rebel Reynst ook heen zenden, want die heeft hersenkoorts gehad.

(Luider.)

Gaat allen heen, wij hebben nog veel te doen. Komt vanmiddag in staatsie-uniform ter receptie van het Mataramsch gezantschap.

CORTENHOEFF

(ter zijde, onder het weggaan):

Goddank niet te ver van háár.

Tweede tafereel

Scène 1

(De kamer van Eva Coen. Donkere en fletse kleuren. Gordijnen voor de ramen. Lompe meubels, een mangel in den hoek. Eva, Sara, Amalia, Eliza en Maria zijn bezig linnengoed te vouwen en te stapelen.)

EVA:

Sara, nu heb je weer een sloop tusschen de servetten in gelegd. Let toch beter op. Je weet nu toch eindelijk wel wat een sloop is, al sliep je daarginds op een blok hout. Je vindt dit zeker werk voor dienstboden, maar als je die niet controleeren kunt, komt er niets van terecht. En dan is het nog de vraag of je een aanzienlijk huwelijk kunt doen; met jouw afkomst is daar niet veel kans op, al is je vader nog zoo invloedrijk.

SARA:

Ik wil heelemaal niet trouwen.

EVA:

Wat wil je dan beginnen? Wat moet een vrouw alleen?

SARA:

Ik wil naar Japan terug en geisha worden.

EVA:

En hebben wij daarvoor twee jaar lang je opgevoed en van alles geleerd: verstellen, naaien en breien, en godsdienst?

SARA:

Neen, daar zal ik niet veel aan hebben. Maar ik heb nog niet geleerd thee te zetten en te schenken, ik ken de drie-en-dertig dansen, en samisen speel ik ook nog.

MARIA:

Als Sara op dat ding speelt is het net of een Maartsche kater te keer gaat en moet ik altijd aan Holland denken toen ik nog in mijn torenkamertje sliep.

(Amalia en Eliza gichelen.)

EVA:

Sara en Maria, ik wil van geen van jullie beiden zulke praatjes aanhooren. Sara, breng mij dat gekke instrument, dan zullen wij het verbranden en meteen die rare gedachten uit je hoofd bannen.

SARA:

Nooit geef ik u de samisen, het laatste wat ik van mijn moeder kreeg.

EVA:

Je hebt geen moeder, dat heb ik je nu al zoo vaak gezegd. Wij voeden je tot een christin op en zullen je uithuwelijken. Je hebt alleen een vader, een voornaam man die zich een oogenblik vergeten heeft, maar die...

SARA:

Zij was beter dan u allemaal.

EVA:

Zwijg en werk. Straks heb je catechisatie en dan ben je weer niet klaar.

(Zij werken een tijd zwijgend.)

EVA:

Waarom zucht je telkens?

SARA:

Ik heb het warm en die stijve kraag hindert mij zoo. De inlandsche vrouwen benijd ik, toch is een baadje nog lang zoo luchtig niet als een kimono. Vroeger droeg ik niets anders; als ik wandelde en een beekje tegenkwam, gleeed ik er zoo uit en het water in. Zou u ook geen kimono willen dragen?

MARIA:

Zeker om zoo in de kali voor de deur te gaan zwemmen.

EVA:

Houd je mond. Marie. Sara, is dat nu eindelijk eens uit? Inplaats dat je blij bent de Hollandsche kleedij te mogen dragen, die zedig dekt wat de zonde, tot prikkel strekt.

SARA:

Ja, het is zonde voor mijn huid, al dat baai, en 't prikkelt erg, vooral aan de hals.

EVA:

Nu is het mooi genoeg. Meisjes, ga het goed in de kasten bergen en laat ons alleen.

(Amalia, Eliza en Maria af.)

Scène 2

EVA:

Misschien zou het goed voor je zijn een paar dagen je kamer te houden en van Ds. Hurnius leering te ontvangen. Ik schijn geen invloed meer op je te hebben. Hij is misschien de eenige hier die je ziel nog redden kan.

SARA:

Alleen op mijn kamer, dan stik ik heelemaal. En alleen met dien man met zijn zweethanden en slechtriëkenden adem...

EVA:

Wil je dat laten, zoo over een Ds. te praten!

SARA:

Ik heb geen ziel, er zit een vos in mij, daardoor ben ik ook zoo onrustig. En met iemand zonder ziel wil een Ds. toch niets te maken hebben. Misschien vreet de vos zich wel naar buiten en vliegt hem in zijn gezicht. Wat zou hij raar kijken.

(Zij begint snel te lachen en dan hevig te snikken.)

EVA

(trekt haar naar zich toe):

Als ik je niet beter kende zou ik denken dat je krankzinnig bent. Misschien heb je ook wel meer een dokter noodig. Kun je mij niet vertrouwen?

SARA:

Ik ben hier zoo bang. Ik verlang zoo naar vader en hij komt maar niet.

EVA:

Waarom ben je bang? De inlanders zullen hier niet komen. De Landvoogd is de schrik van den heden archipel. En zorgen wij dan niet goed voor je?

SARA:

Ik ben niet bang voor oorlog of zoo. Ik ben bang voor de menschen hier, die denken dat ik minder ben dan zij, omdat...

EVA:

Maar voor mij ben je toch niet bang? Heb ik niet altijd voor je gezorgd of...?

SARA:

Ja, te veel.

EVA:

Te veel?

SARA:

Maar misschien gaat dat over, nu u gauw zelf...

EVA:

Praat daar nog niet over. En zeg mij eerst, ben je ook bang voor mij? Dat je den Landvoogd vreest, kan ik mij indenken, hij is driftig en soms wat ruw.

SARA:

Ook tegen u. O ja, u heeft mij zelf verteld dat toen, dien nacht na het gelag met de officieren...

EVA:

Sst, ik heb jou al te veel verteld; waarom weet ik niet, je bent nog geen zestien. En Maria is vijf-en-twintig en daar zeg ik nooit iets tegen. Maar nu heb je mij nog geen antwoord gegeven. Ben je bang voor mij ook?

SARA

(gaat naar het raam):

Het wordt koeler.

(Half omgewend, met gebogen hoofd.)

Soms, als ik alleen met u ben en wij zwijgen of zingen of weven samen, dan zie ik u aan en denk dat u eigenlijk ook die strakke plompe luidruchtige menschen haat en weg wilt uit dit somberheete land en verlangt naar lichte morgens en regen of dorre blaren op een smallen weg. Dan zeg ik niets om dat zoo te laten, dan ben ik bang dat u zult gaan spreken en dat duurt nooit lang, dan spreekt u en is het alsof achter uw stem Ds. Hurnius of de Landvoogd binnenkomt. Dan praat ik ook zooals ik het hier heb geleerd, herken mijn eigen stem niet en word weer bang voor mijzelf.

EVA:

Je denkt te veel. Het wordt hoog tijd dat je trouwt en bezigheden in huis krijgt. Die hebben wij hier veel te weinig; geen kachels, geen stof, wat moet je den heelen dag beginnen?

SARA:

Zegt u mij enkel: verlangt u ook niet hiervandaan te komen?

EVA:

Kind, vraag niet zoo. Je zou mij dingen laten denken die een vrouw niet denken mag. Zij moet zijn waar haar man is, zijn kinderen baren en opvoeden, gehoorzamen en, als het moet, lijden. En dat is niet alleen hier zoo, dat is in Holland ook, dat is in Japan nog veel erger. Weet je niet dat de vrouw daar slavin van den man is?

SARA:

Zou u niet ergens willen zijn waar geen mannen waren?

EVA:

In een klooster, bedoel je? Hoe kun je nu zulke papistische gedachten hebben? foei!

SARA:

Ik bedoel natuurlijk geen klooster. Dat is nog het ergste. Ik bedoel een diep bosch, of een meer...

EVA:

Als je toch eens op wou houden met dat ongezond gemijmer. Als, als... Dat gebeurt immers nooit. Houd je aan de werkelijkheid. Misschien was het beter dat je daarginds was gebleven.

SARA:

Ja, dat was ook veel beter.

EVA:

Maar daar zou je nu toch ook niet meer gelukkig kunnen worden, daarvoor weet je alweer te veel. Als je eenmaal van den boom der kennis hebt gegeten, is het paradijs gesloten, verdwenen; men vindt het niet meer.

SARA:

Neen, het is er nog en zal er altijd zijn. Dat neemt u me niet af, al kom ik er nooit weer. Ik zal altijd weten dat het er is. Yamato, libellen-eiland.

EVA:

O, Japan, als je dat bedoelt, ja, dat zal er nog wel een poosje blijven als een aardbeving het niet verwoest. Maar nu laat ik je alleen. Maak je werk af.

SARA:

Neen, laat me niet alleen.

EVA:

Pas heb je gezegd dat je toch niet met mij kan praten.

SARA:

Maar Ds. Hurnius komt straks hier catechisatie geven. De andere joffers zijn er nog niet; dan ben ik alleen met hem.

EVA:

Hij zal je niet bijten. De goede man is zoo bloode als een kwezeltje. Als ik hem aanzie stottert hij, voor den Landvoogd beeft hij. Neen, ik ga weg. En nu word je eindelijk eens gewoon, begrepen? Het wordt hoog tijd. Je blijft hier de spreij afhalen waar je nu al zoo lang aan bezig bent en als Ds. komt gedraag je je vriendelijk en zedig.

SARA:

Zedig, ja.

EVA:

Wat heeft dat noodig mijn woorden te herhalen?

SARA:

O niets. Maar tegen hem is het wel noodig déze woorden te herhalen.

EVA:

Je blijft drie dagen in huis en krijgt niets dan rijst en sambal, net als de inlanders.

SARA:

O, heerlijk!

EVA:

Wat een ander meisje verafschuwt vind jij heerlijk, wat ons een dierbare plicht is verfoei je, het is wanhopig.

(Af.)

Scène 3

SARA

(alleen):

Stuur mij dan weg. Geef mij een matrozenpak en zet mij op een schip dat naar Japan vaart. Ach vader, waarom heb je mij daar niet gelaten, waarom moest ik worden als je moeder. Uw moeder, bedoel ik. Dat vond je een dure plicht om je zonde te zoenen, zei je. Gek idee, je zonde te zoenen. Waarom mocht ik niet worden als mijn moeder, die

jij, u, bedoel ik, toch ook lief vond. Ik heb het niet erg gevonden in een huis van papier te wonen, 's winters te bibberen bij een klein komfoortje en op geta's te strompelen en zelfs niet de zware haarwring op te maken en te dragen. Vader heeft beloofd mij te komen halen. Hij komt niet. En Michiel durft niet meer, 's avonds als allen slapen. Waarom niet? Hij zegt dat als de Landvoogd het merkt, hij ons beiden zal doden. Waarom niet? als onze tijd gekomen is. Er is maar één voor wien ik bang ben: die zweetende zwartrok. God, daar is hij! Neen, 't is loos alarm. Wacht, ik doe de knip op de deur en houd mij doodstil, dan denkt hij dat er niemand is en gaat misschien weer weg.

(Zij schuift de grendel voor; meteen duikt Cortenhoeff's hoofd achter het raam op.)

SARA:

Michiel, pas toch op, als iemand je ziet...

CORTENHOEFF:

Kom hier, luister. Ze willen mij laten trouwen met Maria en jou met dien huichelaar.

SARA:

O! o! Wat nu? Laten we vluchten.

CORTENHOEFF:

Ik kan niet weg.

SARA:

Wil je dan met haar trouwen?

CORTENHOEFF:

Ik heb geweigerd en nu ben ik naar het fort Nassau verbannen om gauw koorts te krijgen.

SARA:

Doe dat niet; laten we gaan, de kampoeng in, als het moet.

CORTENHOEFF:

Dan ben ik deserteur. Ik red me wel daar, en kom nog wel.

SARA:

Maar hoe moet ik mij dien man van het lijf houden? Hij was al handtastelijk en nu hij mijn bruigom wordt...

(Er wordt aan de deur gerammeld.)

God, daar is hij. Wat moet ik doen? Nu moet ik toch open doen, anders denken ze...

CORTENHOEFF:

Doe niet open, anders worg ik hem, den schoft.

SARA:

Neen, neen, ga jij nu weg; anders gebeuren er ongelukken.

CORTENHOEFF:

Ik zal hier wacht houden. Wee zijn gebeente, heil zijn ziel, als hij je aanraakt.

(Het kloppen wordt harder.)

SARA

(naar de deur gaand):

Ga weg. Ga weg, ik smeeek je, ga weg, ik zal wel zorgen dat hij niet aan mij komt.

(Cortenhoeff verdwijnt. Zij opent de deur, Ds. Hurnius op.)

Scène 4

HURNIUS:

Waarom laat je mij zoolang wachten, Saartje, en grendel je de deur? Wie was hier? Ik hoorde je met iemand praten.

SARA:

O, ik zei mijn psalm voor mezelf op.

HURNIUS:

Waarom lieg je? Ik hoorde een zware stem.

SARA:

O, dat deed ik zelf. Het was de samenspraak tusschen God en de ziel. Als ik God nadoe, dan heb ik een zware jeneverstem en voor de ziel een fijn piepstemmetje. Wil ik het u eens voordoen?

HURNIUS:

Dat is Godslastering! Hoe haal je het in je hoofd? Hebben mijn lessen en voorbeeld zoo weinig gesticht? is je heidensche afkomst en afgoderij zoo sterk? Voel je niet hoe onchristelijk dat was?

SARA:

Waarom? In mijn land worden vertooningen gegeven waarin vele goden meedoen.

HURNIUS:

Dat is goed voor heidenen en papen met hun poppen en optochten, maar niet voor christenen,

begrepen? En je land, je land... hiër is je land! Waar je echtgenoot is, daar is je land.

SARA:

Ik trouw nooit.

HURNIUS

(lacht valsch):

Maar ken je nu de psalm, die je op zoo'n rare manier memoreerde?

SARA:

Nog niet goed. Ik moest een brief aan vader schrijven en die spreij afmaken en er een Ruth en een Naomi in borduren. Hier is het hoofd van Ruth. Kunt u het zien?

(houdt de spreij voor zich uit.)

HURNIUS:

Aan jezelf overgelaten, versnipper je den tijd en brengt niets tot stand. Toch, als wij samen de Heilige Schrift doornemen, dan toon je de ware geloofsijver. Dan wil je zelfs nergens anders over hooren.

SARA

(terzijde):

Nog beter vrome woorden dan vrome lusten verdragen.

HURNIUS:

Daarom, onder mijn voortdurende leiding, kan er nog een goede christin uit je groeien. Ook de Landvoogd, altijd op het heil en de zielerust van zijn huisgenooten bedacht, wanhoopt nog niet. Laat mij je lot leiden. Geef mij je hand.

SARA:

U leest toch niet in de handlijnen, dat is immers bijgeloof.

HURNIUS:

Arm kind, in zonde en bijgeloof opgevoed. Leg je hand gerust in de mijne. Kom aan dit trouwe...

(Hij wil haar omvatten.)

SARA

(gilt en houdt de spreij tusschen hen in.)

HURNIUS:

Hart, wees volgzzaam, zooals het een vrouw betaamt.

(Grijpt weer.)

SARA:

Banzaï!

(Vlucht achter de tafel.)

HURNIUS:

Overgave past de vrouw.

SARA

(schichtig omziend naar het raam):

Ik smeeek u,

laat mij! ik kan vandaag aan deze dingen niet denken, het is zoo onverwacht, meer dan ik durfde hopen.

HURNIUS:

Dat kan ik mij indenken. Maar waarom wachten? Wij zijn verloofd, kom... Sara.

SARA:

Nu niet. Raak mij niet aan. Morgen, straks, maar nu niet, om Godswil, nu niet.

HURNIUS

(blijft een oogenblik besluiteloos staan, zet de vervolging dan voort. Het hoofd van Cortenhoeff komt over het kozijn; op hetzelfde oogenblik gaat de deur open en Blaeu komt binnen met een bundel acten. Cortenhoeff's hoofd verdwijnt, Hurnius neemt een waardige en verstoorde houding aan.)

Scène 5

BLAEU:

Hm. Hm. Hm. Hm.

SARA

(snelt met een kreet van vreugde op hem toe):

Dag goede lieve beste meester Blaeu!

(Omhelst hem.)

BLAEU:

Hm. Hm. Dat is nog eens een hartelijke ontvangst.

HURNIUS:

Wat zoekt gij hier? Scheer u weg.

BLAEU:

Dat is minder hartelijk. Ik zoek den Landvoogd. Ja, ik waag mij in het hol van den leeuw. Ik dacht niet het lam Gods hier te vinden. Wij willen nog een uiterste poging wagen hem de brieven voor de Hoogmogenden te laten teekenen, opdat de retourvloot vertrekken kan. De admiraal stampst haast door het dek van ongeduld. Geen wonder, als je een struische vrouw in het vaderland hebt achtergelaten voor meer dan een jaar, en hier niets vindt dan dat schrale bruine gebroed.

HURNIUS:

Staak uw ijdel gezwets en ga van hier.

BLAEU

(geeuwend):

Waarom? Ik wacht hier altijd op Zijn Excellentie. Gaat u maar door met uw godsdienstonderwijs.

HURNIUS:

Man!...

BLAEU:

Dominee?

HURNIUS:

Gij, als schrijver van Zijn Excellentie, zult in de eerste plaats wel weten dat al mijn daden door hem gebillijkt worden, dat hij mij heeft aangewezen als bruidegom van deze jongedochter.

BLAEU:

Zoo zoo. Dat kan een mooi span voor den bokkewagen worden.

HURNIUS:

Pak u weg van hier.

BLAEU:

Hoor eens, niet zoo'n hoogen toon. Wij zijn beiden dienaren van de Compagnie. U krijgt zoo goed tractement als ik, u bent dienaar van God's woord, ik van Coen's woord. Het valt nog te bezien welk van de twee hier in Batavia het meeste gewicht in de schaal legt.

HURNIUS:

Godslasteraar.

BLAEU:

Ik?

HURNIUS:

Ik zal u aanklagen bij den Landvoogd.

BLAEU:

Spaar u die moeite. De Landvoogd kent mijn verstoktheid. Hij zou mij ook wel willen ontslaan. Maar hij heeft mij noodig. Ik ben zijn geheugen, en vooral zijn wrijfpaal, als het hem jeukt door de lauwheid en traagheid en voorzichtigheid der Hoogmogenden. Dan moet ik pal staan. Dat weet hij. Maar als ik stoor...

SARA:

Neen, neen.

HURNIUS:

Uw bijzijn stoort ieder christen en is een steen des aanstoots.

BLAEU:

Nu, ik kan ook wel in de galerij wachten.

SARA:

Neen, goede beste Mr. Blaeu, blijf toch bij ons.

HURNIUS:

Zwijg, trouw- en eervergeten schepsel.

BLAEU:

Als gij haar winnen wilt, spreek dan niet altijd de tale Kanaäns. Maar kom, ik moet gaan. Vaar voort in uw lofwaardig streven. Wees echter op uw hoede. Ik ben nog lang de baarlijke duivel niet, een onschadelijk spotter slechts. De booze is dichterbij dan gij denkt.

(Hij ziet naar het raam; Sara kijkt hem ontsteld aan, maar hij glimlacht.)

Ik bedoel de vleezelijke lusten.

HURNIUS:

Als gij dadelijk heengaat, zal ik u niet aanklagen.

BLAEU:

Goddank, dat is een pak van mijn hart. Uw lankmoedig- en goedertierenheid zijn oneindig. Maar zachtjes aan.

(Hij geeft Sara een teeken van verstandhouding en verdwijnt door de andere deur.)

Scène 6

SARA:

Wilt u mij nu alleen laten? Dat ik mij kan wennen aan het onverwachte, mijn geweten onderzoeken of ik kan, of ik u waardig ben.

HURNIUS:

Dat zul je worden. Ik zal je herder zijn, je van je heidensche dwaalwegen op den waren weg brengen die regelrecht naar den hemel en naar mijn hart voert. Ja, kom aan mijn hart.

SARA:

(terzijde):

Nu begint hij weer.

(Tot Hurnius.)

Ja, ik wil graag in dien hemel komen, maar mijn vader komt spoedig; zijn toestemming wil ik nog afwachten.

HURNIUS:

Die hebben wij heelemaal niet noodig;

de Landvoogd beslist over oorlog en vrede, huwelijk en scheiding. En denk je dat Jacques Specx zich nog om zijn onwettige dochter zal bekommeren?

SARA:

Dat weet ik niet. Maar nu wil ik alleen zijn. Anders spring ik het raam uit.

HURNIUS:

Het is hier gelukkig nergens in Indië drie hoog. Maar goed, peins en bid. Lees het Hooglied als gij sterking behoeft. Tot vanavond, bruidje.

(Omhelst haar, gaat.)

Scène 7

SARA:

(blijft stijf tegen de tafel staan, gaat dan naar het raam, ziet uit, gaat naar de tafel terug, schrijft, vouwt het papier en werpt het naar buiten. Blijft staan. Eliza en Amalia komen binnen.)

BEIDEN:

Hoe vind je het, Sara, dat we allemaal gaan trouwen? Ben je niet blij dat je ook nog een Hollander tot man krijgt, al is hij dan een beetje oud en kaal?

SARA:

Doen jullie het dan?

AMALIA:

Natuurlijk! Niet meer gehoorzamen, een eigen huis hebben, bedienden. Nu kunnen we eindelijk ook eens commandeeren.

SARA:

Maar met wie moeten jullie dan trouwen?

AMALIA:

Ik met luitenant Huat.

ELIZA:

Ik met luitenant Reaal. En Maria moest met luitenant Cortenhoeff trouwen, maar die wilde niet met haar. De Landvoogd is razend en heeft den luitenant weggejaagd en zij zit in het achterhuis te huilen.

SARA:

En houd jullie van de mannen, met wie je trouwen zult?

ELIZA:

Ja, natuurlijk.

SARA:

Ken je ze dan zoo goed?

AMALIA:

Ik heb hem eens bij de parade gezien. Maar hij is groot en knap en van goede familie; wat wil je nog meer?

SARS:

Dus zijn stem heb je nog nooit gehoord, zijn oogen ken je niet. Hoe weet je dan? wil je daarmee je leven...?

AMALIA:

O, daar wen je gauw genoeg aan. En het is zoo ver nog niet. Ik zal hem voor dien tijd nog dikwijls zien. Wij moeten wachten tot Mevrouw uit de kraam is en de andere joffers, die in onze plaats komen, zullen zijn gearriveerd.

SARA:

Dus zoo lang nog? Hoe lang nog, denk je?

ELIZA:

Zie zelf maar uit je oogen. Of vraag het aan Ds. Bontius, die mag je nog al. Zeg, Amalia, heb je ook gemerkt dat de oudere heeren allemaal Sara graag mogen? Blaeu is dol op haar, en laatst heb ik gezien dat Mr. Pieter van den Burch haar onder de kin streek.

SARA:

Dat... dat is niet waar!

ELIZA:

Nu, kalm maar.

SARA:

(terzijde):

Hoe lang nog? Straks hebben we catechisatie, als hij maar niets doet.

AMALIA:

Overmorgen is het verlovingsfeest, vanmiddag receptie van het gezantschap. Er is gelukkig weer wat te doen. Kom, we moeten ons kleeden. Kan jij een révérence maken, Sara?

ELIZA:

Wat een vraag! Die Japanners doen immers niets anders dan buigen, hoe zou Sara het dan niet kennen. Kom.

(Beiden af.)

SARA:

(alleen):

Eens, vroeger, toen ik uit huis was weggelopen en al een heel eind buiten Firenze op

den landweg liep, zag ik aan den rand van een boschje een grijze samoeraï hurken. Hij boog zijn hoofd, richtte zijn zwaard op zijn buik, rustig stiet hij toe, bedaard haalde hij het zwaard op en viel op zijde. Toen ik dichterbij kwam was hij al dood, maar hij glimlachte nog. Toen begreep ik het nog niet. Later, onze oude meid kon niet meer werken en zou weggejaagd worden, zij ging den tuin in, zocht een giftslang en legde die aan haar borst. En ook zij glimlachte. Mijn vriendin Miké San, die niet trouwen mocht met haar vriend, ging wandelen in Onoshima, waar de rotsen steil zijn, en liep van het land in zee, van het leven in den dood; haar geta's dreven nog lang op het water en de golven eromheen glimlachten...

O, het is niet moeilijk, het is alleen hiër heel moeilijk, waar het leven tusschen de muren van het kasteel is geklemd en waar men altijd bespied wordt door de oogen van den Landvoogd, van zijn vrouw en vele anderen. En het is ook moeilijk voor mij, zoolang vader nog komen kan en zoolang Michiel misschien nog een vlucht weet. Als de anderen maar weg zijn, morgenavond, als hij in het paviljoen zal komen.

Een stem zegt mij dat het beter zou zijn als ik het nu toch deed... Dat er niets meer voor mij komt dan verdriet en dat ik nooit Yamato terug zal zien, maar dat ik sterven zal in een land, nog ellendiger dan dit. Toch wil ik wachten. Of vader nog komt...

Derde tafereel.

Scène 1

De raadszaal. De gordijnen nu weggetrokken van voor het dubbel gestoelte. Het schemert, maar kaarsen en fakkels branden reeds. Bedienden gaan heen en weer. De Landvoogd met enkele officieren en raden, de Landvoogdes met haar joffers, komen elk van een kant binnen, neigen voor elkaar en zetten zich. De overigen scharen zich langs de zijwanden.

COEN:

Zoo aanstonds komt het gezantschap van Mataram. Dat niemand tijdens de toespraken fluistere, van zijn plaats ga of op andere wijze rumoer make. Daarna moet iedereen de geschenken uitbundig bewonderen, of hij ze mooi vindt of niet.

BLAEU

(komt binnen, loopt regelrecht naar den Landvoogd en fluistert hem iets toe.)

COEN:

Het gezantschap is weer te laat. Gaat u allen nog een oogenblik in den hof vertreden en laat ons alleen.

(Hij staat weer van de staatsiezetel op.)

Dus, in volle vrede, terwijl hier een gezantschap is, heeft hij het gewaagd ons aan te vallen. Heeft die Soesoehoenan dan niet bedacht dat ik zijn gezanten als gijzelaars zal houden?

BLAEU:

Daarvoor zal hij bang geweest zijn. Hij heeft ons voor willen zijn met gijzelaars.

COEN

(tegen een knecht):

Vraag den commandeur Blocq weer binnen te komen.

(Loopt heen en weer. Blocq komt op.)

COEN:

Onze buitenste versterking is aangevallen.

Neem zes vendels en tracht voor daglicht tusschen het fort en den vijand in te zijn.

BLOCQ:

Onmogelijk. Uw Excellentie bedenke...

COEN:

Onmogelijk? Ikzelf heb den afstand meermalen in twee uur afgelegd.

BLOCQ:

Ja, te paard. Maar bij nacht, met zwaar bepakte troepen is het niet mogelijk.

COEN:

Neem dan alle ruiters.

BLOCQ:

Er zijn nog geen honderd en de weg is in het midden weer door een bandjir verwoest.

COEN:

Ga hoe gij wilt, met wien gij wilt, maar draag zorg er voor den ochtend te zijn.

(Blocq wil gaan, maar een binnensnellende koerier loopt tegen hem aan.)

Wat bericht brengt gij?

KOERIER:

Het fort Parel is vanavond gevallen. De commandant en dertig man zijn ontvloden en onderweg.

COEN:

En de overigen?

KOERIER:

De helft heeft zich doodgevochten. De rest is gevangen genomen.

COEN:

Laffe honden! Geen blanke mag zich levend overgeven aan de Indianen. Nu zijn mijn handen gebonden, en anders had ik terug kunnen slaan. Ik kan mijn landslieden toch niet overgeven aan folteringen waarbij onze scherpe examinatie maar kinderspel is. Blocq, mijn opdracht verandert. Neem eerst het heele gezantschap gevangen, ga daarna met een behoorlijke troepenmacht het fort heroveren. En overhaast u niet.

BLAEU:

Ik raad Uw Excellentie af iets tegen de gezanten te ondernemen en liever te doen of er niets gebeurd is.

COEN:

Dus, wij moeten die fielten nog ceremonieus ontvangen terwijl onze manschappen reeds in het kot zitten?

BLAEU:

De hand slaan aan een ambassade is onwettig, betekent zeker oorlog, en wij zijn bijna geheel van troepen ontbloot.

COEN:

Wij zullen alle soldaten en matrozen van de retourvloot afhalen.

BLAEU:

De vloot zal juist het anker hebben gelicht.

COEN,

(grijpt Blaeu bij den schouder):

Had mij dan niet om die handteekeningen geprest, dan lag de vloot nog op de reede! Nu ze achterna, met een snel adviesjacht!

BLAEU:

Ze zijn al te ver. Bewaar den vrede. Over een week komt de vloot uit het vaderland met verse troepen.

COEN:

Over een week? Natuurlijk zullen ze weer maanden over den tijd zijn.

BLAEU:

Ik herinner mij dat wij zeer dringend om deze versterkingen hebben geschreven, dat zelfs de Raden hun vermanende stem erbij hebben gevoegd, waartoe zij niet zoo spoedig besluiten.

COEN:

En ik herinner mij dat dit nooit helpt. Ik reken nergens meer op. Ik weet wat wij te verwachten hebben: traagheid over zee, verraad om ons heen, luttel troepen en eeuwig gebrek aan kogels. Daarin zal nooit verandering komen Wij moeten vechten met de wapens die wij hebben; waarop zouden wij wachten?

BLAEU:

Ik bezweer u, ontvang de gezanten met vriendelijkheid en houd ze daarna onder allerlei voor-

wendsels in Batavia vast, maar neem ze niet gevangen. Herneem intusschen het fort en doe of er niets gebeurd is.

COEN:

Laat allen weer binnenkomen.

Scène 2

(Coen gaat zitten. De anderen komen terug en hernemen hun plaatsen. Daarna komt het gezantschap binnen, dat voor Coen neerhurkt, maar op zijn teeken weer opstaat. Het hoofd treedt naar voren. De tolk staat naast hem en vertaalt wat hij zegt.)

TOLK:

De Soesoehoenan van Mataram zendt zijn vorstelijke groeten aan den Hoogen Heer uit het Westen. Hij wil vreedzaam met hem handel drijven en door hem de wijsheid en berichten van de landen overzee ontvangen. Hij bidt hem den invoer van krijgslieden en het bouwen van forten te staken. Is hij niet veilig genoeg onder de hoede van des Soesoehoenan's onoverwinlijke troepen?

COEN

(terzijde):

Huichelaars.

TOLK:

Hij verzoekt Uw Excellentie eveneens te stuiten het verbreiden van vuurwater en van het vreemde geloof onder zijn onderdanen. Geen van beide brengen hun heil. Hun eigen geloof, waarvan zij niet willen scheiden, verbiedt hun het drinken van vuurwater en het aanbidden van den profeet Isa. Met vurige gebeden voor het heil van den Hoogen Heer uit het Westen, verzoekt de Soesoehoenan hem deze nederige geschenken te aanvaarden.

(Slaven brengen gouden en koperen voorwerpen en zetten deze neer voor den Staatsiezetel.)

COEN:

Zeg den Soesoehoenan dat wij uit het Westen zijn gekomen om hem van zijn overtolligen oogst af te helpen en hem daarvoor onbekende kostelijke goederen te brengen, wat voordeelig voor hem is, en de alleenzaligmakende leer, welke heilzaam voor zijn ziel is. Wij aanvaarden zijn geschenken, doch onder het voorbehoud dat hij zijn hart openstelt voor de ware leer, den handel vrij laat, de bij verrassing genomen versterkingen onmiddellijk weer ontruimt en de gevangenen teruggeeft. Tot zoolang zullen de gezanten onze geëerbiedigde gasten zijn.

(De tolk vertaalt. Beweging en gemompel onder de gezanten.)

TOLK:

Liever wil de Pangeran terstond heengaan en zijn meester de wenschen van den Hoogen Heer overbrengen.

COEN:

Liever wil ik mij nog eenige dagen minzaam met hen onderhouden. Mijn wenschen zal ik den Soesoehoenan zelf doen overbrengen.

TOLK:

De Pangeran gelooft dat niemand beter dan hij uw wenschen aan den Soesoehoenan kan overbrengen en hun vervulling bevorderen.

COEN:

Zeg den Pangeran dat ik hem deze wenschen eerst nog eens op mijn gemak in wil prenten.

(Heftige beroering onder de gezanten en andere aanwezigen, Blaeu en Van Diemen gaan tusschen de gasten, van groep tot groep.)

BLAEU:

Vlug! Gaat de geschenken bewonderen, meng u tusschen de gezanten, praat en glimlach, anders komt er een uitbarsting. De Landvoogd is al purper. Ik ken die kleur, als hij paars wordt, dan wee ons.

(Tegen de lakeien.)

Breng ververschingen.

(Allen loopen en praten doorreen. Hurnius gesticuleert)

heftig tegen een der gezanten en grijpt hem bij zijn kleet; Blaeu scheidt hen.)

BLAEU:

Wat bezielt u, Paulus Hurnius, dat gij als een razende Saulus en vanmorgen nog als een zekeren Don Juan het geloof tracht te verbreiden?

HURNIUS:

De onverlaat! Hij durft mij zeggen dat ik minder vurig voor het Christendom zou pleiten als ik ook... als ik ook...

BLAEU:

Drie of vier vrouwen hebben mocht, misschien?

HURNIUS:

Juist. En hij zet mij aan daartoe zijn geloof te omhelzen. Mij, een dienaar van Gods woord, dat te vragen!

BLAEU:

En u vraagt hem, een hadji, wel het omgekeerde! Waarom mag hij niet de voordeelen van zijn religie laten uitkomen? Hij belooft een hemel op aarde, u geeft een onzeker lot op een hemel die misschien niet bestaat. Ach, ik voor mij vind één vrouw in de hand beter dan tien engelen in de lucht.

HURNIUS:

Belialskind, Satansche lasteraar! gij zijt gepredestineerd om eeuwig in de hel te branden!

BLAEU:

Daar worden wij hier immers allemaal zoo zoetjesaan op geprepareerd. Zie den Landvoogd maar eens aan, de vlammen slaan er van alle kanten uit.

HURNIUS:

Ik zal je aanklagen!

BLAEU:

Welzeker, klaag mij maar weer eens aan. Maar wie zijn dat daar?

(Langs het raam ziet men Oosterlingen van een donkerder type, zonder tulbanden, voorbijkomen. Een bode snelt binnen.)

BODE:

Excellentie, een gezantschap van Halmaheira verzoekt gehoor.

COEN:

Niet binnenlaten.

VAN DIEMEN:

Te laat. Wij kunnen niet onwillevend zijn.

Scène 3

(De Alfoeren komen binnen en buigen voor den zetel. Het hoofd houdt een toespraak.)

COEN:

Wat zegt deze?

TOLK:

Ik kan er zeer weinig van verstaan, Excellentie.

COEN:

Vraag dan een van de Matarammers te bemiddelen.

(Matarammers spreken, de een na den ander, met het hoofd, gaan dan weer terug.)

COEN:

Welnu?

TOLK:

Zij verstaan het ook niet.

COEN:

Niet verstaan? Zij verstaan het uitnemend. Ik zag blikken van verstandhouding. Zij hebben saamgezworen tegen ons waar wij bij zitten. Neem allen in hechtenis.

VAN DIEMEN:

Het zijn gezanten, Excellentie.

COEN:

Die boventronies?

VAN DIEMEN:

Ze hebben hun geloofsbrieven afgegeven; volgens onze taalgeleerden zijn ze in orde. Ze schijnen alleen niet te weten dat een gezantschap ook aangediend moet worden. Ze hebben zeker de groote bijeenkomst hier gezien.

COEN:

Laat ze dan in de verstaafgelegen pasanggrahan onderbrengen en streng toezien dat ze geen bezoeken bij elkaar afleggen.

(Hij staat op en voert zijn gade aan de hand mee, de deur uit. Allen buigen en gaan, de beide gezantschappen afzonderlijk. Blaeu en Raemburch blijven bij de deur staan.)

RAEMBURCH:

Hij zal dadelijk wel terugkomen. Tracht hem te kalmeeren. En gij, die invloed op hem hebt, zegt hem dat het zoo niet voort kan gaan, dat hij zijn omgeving in voortdurenden angst houdt en ons allen in gevaar brengt door zijn oploopenheid. Zegt hem dat hij geen Alexander op een zegetocht, dat hij ook een bezoldigd dienaar der Compagnie en Staten is. Niet meer dan wij Raden. Zijn plaats is naast ons, soms onder ons.

BLAEU:

Waarom zegt gij hem dat alles zelf niet?

RAEMBURCH:

Omdat ik een Raad-Ordinair ben; dit alleen is voldoende hem tot woede te brengen. Voor u heeft hij een zwak, omdat gij onder hem staat, omdat hij aan u gewend is. Waarschuw hem.

BLAEU:

Het is gevaarlijk in zijn zieken toestand.

RAEMBURCH:

Voor ons allen is het nog gevaarlijker.

BLAEU:

En voor mij dan? Hij is in staat mij met die zware vaas neer te vellen; mij gevangen te zetten...

RAEMBURCH:

Wij garandeeren u vrijdom en promotie, als het gelukt. Daar komt hij.

(Coen weer op, Raemburch af.)

Scène 4

BLAEU:

Wenscht Uw Excellentie nog te werken?

COEN:

Werken? Ons werk leidt hiertoe dat de bruine rassen die van elkaars bestaan misschien niet afwisten, bij ons aan huis elkaar ontmoeten en op hun gemak verbonden kunnen sluiten, dank zij de lafhartigheid der landsadvocaten die mij geen toestemming willen geven allen over één kam te scheren, de scherpe kling van een goed zwaard. Het eind zal

zijn dat zij ons door hun groote getale verdringen. Maar niet zoolang ik hier sta. Holland moet uit zijn winterslaap worden gesleurd, den evenaar over, tot hier, waar natuurkrachten en gevaren ons wakker houden.

BLAEU:

En de tropische hitte ons reeds 's morgens naar onze middagslaap doet verlangen.

COEN:

Hebt gij mij ooit 's middags in slaap gevonden?

BLAEU:

Nooit. En dat is het eenigste wat ook enkele anderen wakker houdt. Onderhebbenden, die uw komst niet behoeven te vreezen, slapen allen.

COEN:

Waarom maakt gij nooit rapport?

BLAEU:

Dat zal ik nu doen in pleno; van twee tot vier slaapt heel Batavia. Gij waakt alleen, zooals gij alles alleen doet; uw geest is te fel, uw staatszucht te machtig voor uw ras. De Hollanders houden niet van heldendaden, van groote gebieden. Hier en daar een factorij op de voordeeligste punten, forten en oorlogschepen hooren er helaas bij, maar liever verdragen met vreemde vorsten, vooral geen partij kiezen in binnenlandsche twisten, profiteeren van de verdeeldheid. Liever kapers afkopen dan straf-expedities uitrusten. Geen zware slagschepen bouwen, liever een koopvaardijship bewapenen en daardoor zijn vaart belemmeren. Zooals de burger een 'en toutcas' voor regen en zon gebruikt en voor spot loopt, het bij hitte te warm heeft en bij slagregen toch nog in den drop loopt, maar met inwendig genoeg, want hij heeft iets uitgespaard. Is er geen landoorlog meer, weg leger. Geen machtig Albion, weg vloot, verrot!

COEN:

Wat gij zeggen durft kan u den strop omdoen.

BLAEU:

Een nar mag de waarheid zeggen. Wat ben ik anders dan de nar van een slaaf?

COEN:

Onverlaat, zwijg of...

BLAEU:

Al jaren ligt gij overhoop met de bewindhebbers, klaagt, smeekt, dreigt, zonder uw zin te krijgen. Zou Uw Excellentie niet liever nog eenige rustige jaren slijten op haar landgoed bij Hoorn?

COEN:

Rust, terwijl alles hier op instorten staat? Maar zoolang ik overeind sta, zal het niet vallen, al zouden zij geen schip meer... Wel verwacht ik dikwijls met een aankomend schip een missive die mij ontslaat, mij afdankt als een overbodige waardgelder. Eigenlijk geloof ik dat de voortdurende aanvallen mij op het kussen houden. Zeg mij, zouden sommigen verontwaardigd zijn als ik zoo werd afgedankt?

BLAEU:

Ik ontveins u niet dat velen een zucht van verlichting zouden loozen als het ijzeren regiem, dat Uw Excellentie knellender dan eenig despoot om Batavia heeft gesmeed, in duigen viel. Anderen bewonderen Uw Excellentie, maar spreken uit dat bij Javanen en Hollanders beiden veel meer te bereiken zou zijn met liberaliteit en tolerantie.

COEN:

Wat zegt mijn naaste omgeving?

BLAEU

(terzijde):

Dit is de eerste keer dat hij dat vraagt.

(Tot Coen.)

Mag ik vrijuit spreken?

COEN:

Spreek. Vandaag wil ik alles weten.

BLAEU:

Men zegt dat de heerschezucht van Uw Excellentie zoo onleschbaar is dat zij zich niet tevreden stelt met staatszaken, maar zich bemoeit met den godsdienst, den ijver van een fanatiek dweper

als Hurnius nog aanvuurt, en daarenboven haar onderdanen tot huwelijken noopt die om een oppervlakkige reden gunstig schijnen maar soms lijnrecht tegen de gevoelens der betrokkenen ingaan.

COEN:

Naast het Landsbelang heb ik steeds ieders heil op het oog.

BLAEU:

Maar behalve baatzucht hebben de betrokkenen nog persoonlijke verlangens en gevoelens die soms den meest berekenende beheerschen.

COEN:

Ik dacht dat gij, secretaris, die dingen geen plaats gaf in het leven?

BLAEU:

In mijn eigen leven niet. Ik ben alleen een geïnteresseerd toeschouwer, maar zoo heb ik ook gezien hoe sterk zij soms voor anderen gelden. Uw Excellentie houde er meer rekening mede, krenke ook de gezanten niet, Uw Excellentie houde morgen een wapenschouwing, late alle troepen defileren en zende daarna de gezanten weg met rijke geschenken. Zij zullen bevreesd zijn en tevens gewonnen. Zoo vermijden wij een oorlog, die op dit oogenblik niet anders dan noodlottig kan afloopen. En nogmaals, laat uw officieren en beambten vrij hun bruiden te kiezen. Waarlijk, die u weerstreven, zijn vaak uw oprechtste dienaren en die u gehoorzamen, zullen u verzaken zoodra uw macht maar even wankelt.

COEN:

Ik kan ze missen, allen. Zoolang ik sta, wil ik gehoorzaamd worden in alles, en wee dengene die zich verzet, Hollander of Javaan.

(Af.)

BLAEU

(alleen):

Ik heb mijn eigen glazen weer ingegooid. Even had ik vat op hem. Maar op het punt van die huwelijken verstaat hij geen rede. Terwille van Sara heb ik het voordeel dat ik in zaken had

behaald weer verspeeld. Wonderlijk verschijnsel: zij die ongelukkig gehuwd zijn, willen met alle geweld de meest tegenstrijdige wezens aan elkaar koppelen. Is dat een verkapte spijt en wrok, dat zij anderen nog erger willen doen ondergaan? Neen, dat is niet aan te nemen van een man als Coen, die wel wraakgierig maar niet boosaardig is, wel ruw maar niet ongevoelig. Het is trouwens een verschijnsel van den laatsten tijd; vroeger bemoeide hij zich er niet mee of zijn officieren bruine bijzitten of blanke gemalinnen of omgekeerd hadden, als zij maar goed vochten, dat was hem hoofdzaak. Waar moet die dwingelandij op uitdraaien?

Ik ben ook de oude niet meer. Vroeger draaide ik nergens mijn hand voor om; maar nu? Is het de hitte, dat ook ik mij soms kan opwinden? Of is het Sara? Het idee dat die hypocriet haar aan zou raken doet mij ijzen. Maar misschien help ik, daartegen ageerend, maar mee haar te zekerder in handen van dien halfverlopen jonker te spelen. Niet dat ik mij zelf een kans geef. Neen, zoo getroubleerd ben ik ook nog niet. Het beste is maar de zaak te sussen tot de oude Specx op komt dagen en haar weer meeneemt voordat ze door de sjacherende Hollanders aan een liefhebber wordt verkwanseld. Dan kan ze tot haar natuurstaat terugkeeren en den heelen dag met een kapsel bezig zijn of met het passen van een nieuwe obi. Misschien kom ik dan nog eens een kijkje nemen en haar gelukwensen dat zij geen Hurnius heet. Misschien krijg ik nog een kommetje saké en een kus. Dat wordt dan mijn idylle.

(Af.)

Vierde tafereel.

Scène 1

(Een alang-alang veld. Mataramsche troepen langs den weg neergehurkt, sirih pruimend, strootjes rookend of slapend.)

GIJSSEN:

Voort, oprukken. We hebben hier nu alweer twee uur verknoeid.

SOERA AGOEL-AGOEL:

Er zijn weer honderd man gedeserteerd. Zoo gaat het niet verder.

GIJSSEN:

Hoe langer we hier zitten, hoe meer er verdwijnen. Uit het gelid loopen ze niet zoo gauw. We hebben nog twintigduizend over, tegen de nog geen tweeduizend van het kasteel. Kom, vooruit.

SOERA:

Twee van de veldslangen, die gij voor den Soesoehoenan hebt gegoten, zijn bij het beleg van het fort gesprongen, toen er nog geen zes schoten mee waren afgevuurd.

GIJSSEN:

Dat komt door de domheid van uw soldaten. Hoe dikwijls heb ik niet gezegd dat na drie schoten het stuk gekoeld moet worden.

SOERA:

Ze hadden daar geen water.

GIJSSEN:

Dan moesten ze erop wachten.

SOERA:

Gij hebt het snelvuurgeschut genoemd.

GIJSSEN:

Dat is het ook, in onze handen. En er zal geen schot meer worden gelost zonder dat ik of Meeuwis er bij zijn. Anders is het oudroest voordat we een week verder zijn. En nu opgerukt.

SOERA:

Wij zullen hier de orders van den Soesoehoenan afwachten.

GIJSSEN:

Die zijn: Batavia bij verrassing innemen. Dus geen uur verliezen.

SOERA:

Het is geen verrassing meer. Dertig van uw landslieden zijn gister ontsnapt. Men zegt dat een groote vloot van twaalf zeilen vlak voor straat Soenda ligt en alleen door windstilte wordt vertraagd.

GIJSSEN:

Reden te meer om hen voor te zijn. Geef het signaal. Morgennacht kunnen wij de vesting hebben omsingeld en dan zullen mijn kanonnen raak schieten, dat beloof ik je. En denk aan de grootheid die u wacht: onderkoning van Japara zult gij dan zijn.

SOERA:

Denk aan de strop die u wacht als wij falen. Wie komt daar?

(Ducrez op, tusschen twee inlandsche soldaten.)

Scène 2

DUCREZ:

Een vriend. Ik heb een bericht van het grootste belang.

SOERA:

Zeg alles wat je weet. Anders hangen we je dadelijk op.

DUCREZ:

Dan zeg ik niets.

SOERA:

We zullen het geheim er wel uit pijnigen. Grijpt hem, houdt hem met zijn voetzolen boven het vuur.

GIJSSEN:

Zoo komen wij niets te weten.

(Tot Ducrez.)

Wat verlang je voor je bericht?

DUCREZ:

Lijfsbehoud, opname in het leger en duizend realen. Gij kunt Batavia zonder slag of stoot veroveren.

GIJSSEN:

Hoe dan? Zeg op. Maar waarom verraadt gij uw eigen landslui?

DUCREZ:

Mijn moeder is een Maleische, mijn vader was een Franschman. Wat heb ik met de Hollanders te maken?

GIJSSEN:

In orde. Maar zeg nu wat gij weet.

DUCREZ:

De Landvoogd heeft bij zijn dysenterie ook nog derdedaagsche koorts gekregen en kan het bed niet verlaten. De discipline is verslapt, nu hij de nachtelijke ronde niet meer doet. Alle officieren van het fort Nassau, waar ik diende, slapen 's nachts in de stad. Als gij dáár aanvalt, komt gij zeker binnen.

GIJSSEN:

Nooit was een slechte tijding zoo welkom.

(Tot Soera Agoel-Agoel.)

Aarzelt gij nu nog om op te rukken?

SOERA:

Hoe vreemd dat een ziekte die de zwakste van ons volk door kreunen gemakkelijk teboven komt, den Grooten Heer, die zoo sterk is als een karbauw, machteloos maakt.

GIJSSEN:

Allah kirim.

SOERA:

Spreek dien naam niet uit, gij hebt het recht niet. Weet gij wat wij nog niet altijd door onze priesters en hadji's te weten komen? Is het soms ook zijn wil dat gij tegen uw eigen bloed ingaat?

GIJSSEN:

Genoeg gepraat. Oprukken.

SOERA:

Eerst zal ik een bode naar den Soesoehoenan zenden of die profijt wil trekken van de ziekte van zijn vijand.

GIJSSEN:

Uitvluchten. Alsof die er een conscientie op na hield. Ik ga met allen van het leger die ik meekrijgen kan.

SOERA:

Dat is verraad.

GIJSSEN:

Jou zal ik aanklagen voor verraad en we zullen zien wie gelijk krijgt als ik Batavia bezet houd. Als onwaardig vod zal men je voor de jakhalzen gooien, lafaard.

SOERA:

Wacht nog een dag.

GIJSSEN:

Tot de zon onder is, niet langer.

Vijfde tafereel.

Scène 1

(Een kerkhof bij Batavia. Invallend duister: Door de poort op den achtergrond verdwijnt een begrafenisstoet. Hollanders in het zwart. Twee in het indigo gekleede Chineezen gooien een kuil verder dicht; men hoort de kluiten in het water plassen.)

AH:

Er komen veel sinds de maan aan 't afnemen is.

NG:

Voor ieder een halve reaal. We zullen weldra naar het dorp der voorvaderen terug kunnen gaan. Ik zou hier niet willen liggen in het water. Hoe vond de geest hier ooit het pad en den weg?

AH:

De Hollanders zoeken altijd het water. Zij bekommeren zich niet om de plaats van hun grafsteen, niet om den sterrenstand, niet om de richting van hoofd en voeten. Hun geesten kunnen niet weggomen. Zij dwalen hier rond hun graven. Ik zou hier niet willen werken als ik de goede spreuk niet bij mij had.

NG:

Wat voor spreuk is dat?

AH:

Niet voor een ander bestemd.

NG:

Geef op!

(Zij worstelen.)

AH:

Laat mij los. Ik zal je een betere geven. Hier.

(Zij werken weer een poos.)

NG:

Men zegt dat de Landvoogd ook spoedig hier komt.

AH:

Maar wij zullen hem niet begraven. Zijn soldaten dragen hem, laten hem neer en schieten over de kuil. Zoo ging het de anderen.

NG:

Waarom gaat de Groote Heer niet naar zijn

land terug? Hij kan wel een heel schip voor zijn lijk krijgen.

AH:

Het land is te ver. Hun schepen varen vier maal zoo snel als de onze, maar zijn ook vier maal zoo lang onderweg.

NG:

Waarom gaat hij niet op weg zoolang hij nog leeft?

AH:

Wat is dat geluid?

NG:

De kalongs vliegen door de boomen.

AH:

Neen, daar stijgt een geest uit zijn graf. Zie!

(Zij laten de spaden staan en vluchten.)

Scène 2

CORTENHOEFF

(komt nader en gaat op een zerk zitten dichtbij den kuil):

Dat heeft ook niet lang geduurd. Eergister heb ik nog met hem op zijn huwelijk gedronken, gistermorgen kreeg hij de ijlende koorts en straks hebben wij hem er onder gestopt. Maar hij heeft mij op het goede denkbeeld gebracht hier samen te komen. Hier waagt Javaan noch blanke zich na zonsondergang. De Javanen zijn bang voor spoken, de blanken gooien het op de muskieten, maar zij zijn even bloode, al smalen zij nog zoo hard op het bijgeloof. Ik ben voor den duivel nog niet bang. Ik zou een verbond met hem sluiten om ons dien Ds. van het lijf te houden, maar hij verleidt liever de machtigen der aarde en laat arme duivels als ik in den steek; die komen vanzelf wel in de hel, daar hoeft hij zijn hand niet voor om te draaien.

Zou zij komen? Wat is dat? Als de wind door de klapperboomen gaat, is het of de beenderen kraken.

Als ze dat hoort en ze ziet me niet, dan gaat ze terug. Ik moet dicht bij den ingang blijven. Ze gelooft immers dat in elken boom een geest loert. Wat dan in kerkhofboomen? Als het nog lang duurt word ik ook bang. Wat moeten we hier doen? Ach! waar moeten we anders naar toe? Maar eigenlijk is dit een vervloekte geschiedenis. Dat dit mij moest overkomen. Ik ben nooit in wespennesten geraakt, altijd overal goed doorheen geglipt. Maar vroeg of laat brengen de vrouwen onheil. Ik weet dit; maar het is voor mij het eenigste; drank doet mij niets, in de opwinding van het gevecht blijf ik kalm en onverschillig: een vrouw maakt mij dronken. Het gaat mij door alles heen; als ik mijn zinnen op een heb gezet, dan moet ik haar hebben, eindelijk is het zoo ver, en zoo voorbij, dan ga ik weer den winterslaap in. Anders is het leven niets, zonder dat ééne. En hoeveel is dat eene, eenige op een geheel leven? Een paar dagen, een week... Niets; maar toch nog veel vergeleken bij wat een man als Coen heeft, die zijn leven verknoeit met brievenschrijven aan zijn principalen, met zich over den handel druk te maken! Hij heeft kuisch geleefd, is laat getrouwd, verwekt een kind, trekt zich verder van de vrouw niets aan. En toch is hij een mán. Neem dan Hurnius die er naar hunkert, wiens waardigheid hem weerhield alsof hij struikelde over zijn tabberd, als hij meiden achterna zat. Dat doet hij niet. Toch weet ik zeker: als hij dorst, deed hij het, al was het met de leelijkste zwarte. En nu aast hij op Sara. Maar tegen dien femelaar, dien zweetenden zwartrok, zal ik het niet afleggen. Dat mijn kleine Sara in een slaapsalet met hem samen zou zijn,

dat haar lenig lichaampje zich naar zijn plompe lusten zou moeten voegen, dat denkbeeld maakt mij gek! Voor mij zal zij zijn, al kost het mijn kop, voor niemand anders. Als hier geesten zijn, laten zij het hooren en onthouden: al kost het mijn hoofd, voor mij zal zij zijn!... Stil, wat was dat? Wie roept daar? Wie roept daar: 'Goed'...? Was ik het zelf? Of hebben zij het toch gehoord? Laat ik stil zijn, de dooden niet wakker maken. Neen, die slapen vast. Die scheefoogige schoeljes van doodgravers, daar moet ik mee oppassen. Soms zitten ze achter een breed blad te loeren. Laat ik nog eens een ronde doen.

SARA

(komt schichtig in een donkere mantel, waaronder een wit kleed schemert, de kerkhofpoort binnen.)

Neen, hij is er niet. Nu ben ik weer alleen. Altijd als ik bang ben en in nood, komt hij niet. Als ik met mijn meesters alleen ben, bedrukt door hun waardigheid en mijn nietigheid, dan is hij ver weg. Als Hurnius met mij in de kamer zit en ik zie uit de mouwen van zijn zwarte jas zijn handen als griezelige beesten die mij kwaad willen doen langs de tafel kruipen... kan hij mij niet beschermen.

Maar als ik 's nachts alleen lig en denk dat ik in Mianoska met moeder ben en rustig word, dan voel ik opeens dat mijn lijf naar hem verlangt, en dan is hij er wèl, als ik hem niet voor mijn veiligheid behoef... en al mijn rust is weg. Nu is hij er ook weer niet. Ik durf niet langer blijven, ik ga terug. Maar dat durf ik ook niet. Toen ik omkeek lag er een krokodil dwars over den weg, zijn pantser glansde in 't maanlicht, zijn oogen zagen mij valsch aan. O, ik durf niet. Waar moet ik naar toe?

CORTENHOEFF

(roept zachtjes van achter de boomen):

Sara, hier, ik ben het.

SARA:

Ik ben zoo angstig geweest. Waarom was je er niet voor mij?

CORTENHOEFF:

Ik was er. Maar ik ben eerst het heele kerkhof rondgegaan, om te zien of er niemand was. We zijn alleen, alleen...

SARA:

Ik ben toch bang. Nu ben ik bang dat ze toch zullen komen, en ons zien, en ons gevangen nemen.

CORTENHOEFF:

Hier durft 's nachts niemand komen.

SARA:

Laat ons dan samen vluchten.

CORTENHOEFF:

Vluchten? Nu wij voor 't eerst alleen zijn, onbespied? Neen, Sara, hier zul je mij geven wat ik al zoolang hebben moet: jou... Kom, kom, laten wij daar gaan liggen; het is nacht, alles zul je vergeten, en als wij weer opstaan dan ben je onkwetsbaar, dan ben je niet meer bang. Kom...

SARA:

Neen, neen, hier niet, ik zou niet terug kunnen. Iedereen zou het aan mij kunnen zien. Als je mij belooft daarna te vluchten, samen op een schip, dan ja, dan...

CORTENHOEFF:

Je weet niet wat je zegt. Een schip is heel klein, kleiner dan een huis. In een dag zou het bekend zijn en werd je opgehangen aan de ra.

SARA:

Ik ben ook klein. Kan ik niet als jongen verkleed gaan?

CORTENHOEFF:

Ha ha. Heb je liever het heele schip dan een dominee? Kom nu. Kom nu, Sara. We zijn alleen, we zullen later wel wat vinden.

SARA:

Je wilt mij hebben en dan hier laten? Wat er verder van mij wordt, daar bekommer jij je niet om.

Maar ik weet wel wat ik doen moet. Mijn moeder was een Japansche. Leven kan ik niet goed, maar ik weet hoe ik sterven moet.

CORTENHOEFF:

Als jij harakiri pleegt, dan maak ik amok, dan gaan zij er allemaal aan!... Sara, geloof mij, over enkele dagen is alles goed, mag Hurnius niet meer naar je kijken, mogen wij trouwen...

SARA:

Wat zal er dan gebeuren?

CORTENHOEFF:

Je bent een vrouw, je kunt geen geheimen bewaren.

SARA:

Zeg het. Anders geloof ik het niet, dan ga ik weg, kom niet weer. En als ik een geheim heb met jou samen, zonder dat iemand ervan weet, dat is... dat is haast of wij samen een kind hebben. Zeg het me, toe... zeg het me.

CORTENHOEFF:

Wil je dat dan ook?

SARA:

Ja, dát ook.

CORTENHOEFF:

Zweer het! En dat je zwijgen zult.

SARA:

Ik zweer dat ik een kind van jou wil hebben en dat geen macht van mij te weten zal komen wat je mij zeggen zult.

CORTENHOEFF:

Kom dan je eed houden. Kom...

SARA:

Nee. Eerst wil ik weten. Dan voel ik dat je mij hebt vertrouwd en dat je bij mij blijven zult.

CORTENHOEFF:

Luister dan. Een groot leger van honderdduizend man nadert. De Soesoehoenan denkt dat hij alles kan, sinds hij Madoera heeft overwonnen. Over een paar dagen is Batavia ingesloten. Dan zal de Landvoogd zien wat ik waard ben. In vreedstijd een nul, dan heeft wie praten kan de eerste rol. In den oorlog is het anders. Al oreeren en bidden zij nog zoo hard, de musketten knallen nog harder. Men ziet

niet meer naar een zwart mom, naar een bijbel verguld op snee. Een rapier en een vaandel steken boven de drom uit en daaraan hecht zich alle hoop.

SARA:

Maar als je...

CORTENHOEFF:

Als ik gedood word?...

SARA:

Ja.

CORTENHOEFF:

Dan zal Blaeu je helpen. Maar ik word niet gedood.

SARA:

Laat mij vluchten en ergens op je wachten tot alles voorbij is.

CORTENHOEFF:

De verdenking zou op mij vallen.

SARA:

Laat mij dan hier blijven en zolang doodgaan. Als je komt en mij kust, al ben ik nog zoo koud, ik zal weer opstaan.

CORTENHOEFF:

Je weet niet wat je zegt.

SARA:

Ik wil niet meer terug. Iedereen kan aan mij zien dat ik van jou ben, iedereen veroordeelt mij. Ik geloof niet dat de vijanden die ons redden moeten, komen zullen.

CORTENHOEFF:

Ik zal ze zelf den kortsten weg naar het kasteel wijzen.

SARA:

Daar! Daar loopt iemand weg!

CORTENHOEFF:

Waar?

SARA:

Daar, achter die boomen, daar!

CORTENHOEFF:

Waar? ik moet hem doden of ik ben verloren.

(Hij vervolgt den vluchtende, doorsteekt hem aan het eind van het kerkhof, zoodat hij in een kuil valt)

. Sara, kom hier, help mij. Vlug, wij moeten hem begraven, anders worden wij ontdekt.

(Sara snelt naar den anderen kant van het kerkhof.)

Hij beweegt nog... Daar dan! daar!

(Slaat met de spade in den kuil.)

Sara, nu zijn we veilig.

SARA:

Neen, daar komen anderen. Je bent een moordenaar.

CORTENHOEFF

(een hand op haar mond):

Gil niet. Kom hier, wees stil.

(Hij trekt haar achter de boomen. De Chineesche doodgravers komen terug met een lantaren.)

Scène 3

AH:

Er is niemand. Het zijn geesten.

NG:

Ik hoorde toch stemmen. Zie, er zit bloed aan mijn spade. Laat ons vluchten.

AH:

Neen. Hier in den kuil ligt een man. Hij is vermoord. Laat ons hem heelemaal begraven. Als de meester morgen dat bloed en het halve werk ziet, worden wij opgehangen.

(Zij werken weer als in den aanvang. De kluiten ploffen in het grafwater.)

Zesde tafereel.

Scène 1

(Voorgalerij. Sara zit alleen op een bank te verstellen. Blaeu komt uit den tuin, zijn acten onder den arm.)

BLAEU:

Wat hoor ik, Sara? Heb je toch toegestemd?

SARA:

Het hoeft pas over een maand.

BLAEU:

Maar je bent nu gebonden! En ik weet haast zeker dat het onder een of ander voorwendsel vervroegd zal worden. Op een nacht word je gewekt, in de kerk staat alles klaar, en je bent ingezegend voordat je de slaap goed uit hebt en dan...

SARA:

Ik kon geen voorwendsel tot weigeren vinden; de reden kan ik niet noemen. Een jong meisje is hier evengoed een slavin als bij hen die zij wilden noemen. Toch zal het niet gebeuren. Vannacht misschien...

BLAEU:

Vannacht misschien?

SARA:

U weet het ook wel.

BLAEU:

Laat je niet ontvoeren. 't Is voor beiden de dood; voor hem de strop, voor jou...

SARA:

Beste Mr. Blaeu, dat bedoel ik niet. U weet het wel. Is het al dichtbij? Ik denk soms dat ik het hoor.

BLAEU:

Wat?

SARA:

Het Mataramsche leger.

BLAEU:

Wacht.

(Gaat naar de balustrade.)

Dus toch niet met hem. Daar hoopt zij op: liever in hun handen dan...

(Gaat naar Sara terug.)

Zij komen niet. Zij zijn bij Krawang verslagen.

SARA:

Dan moet ik weg, anders ben ik verloren. Help mij!

BLAEU:

Wat moet ik doen?

SARA:

Mij helpen. Hiervandaan. Ik kan niet.

BLAEU:

Laat mij even denken.

(Sara naar het werk terug; Blaeu bladert in zijn papieren, besluiteloos.)

Sara...

SARA:

Wat is er?

BLAEU:

Hier. Een brief van je vader. Uit Anjer.

SARA:

Hoe ver is dat? Zeg het, gauw.

BLAEU:

Twee dagen hiervandaan.

(Sara scheurt den brief open, glimlacht.)

Wat schrijft hij?

SARA:

Dat hij komt. Gered! gered! Nu zou ik haast bidden.

BLAEU:

Als je verstandig bent, Sara, dan zeg je niets van dien brief, maar zoekt weer een voorwendsel om te dralen. Wacht tot Jacques Spex hier is en zelf voor je op kan komen. Als je den Landvoogd nu dien brief voorhoudt, werkt dat als de roode lap op den stier. Dan is hij in staat je dadelijk op je knieën te laten dwingen tot dat huwelijk, het te laten inzegenen door een gewillig creatuur, een dier predikanten die op de nominatie staan om gemeen matroos te worden.

SARA:

Ik kan mij niet langer stilhouden, ik kan niet langer liegen. O, die brief zou ik willen zwaaien als een vlag!

BLAEU:

Doe het niet; stop hem liever weg. En word plotseling ziek, dat is verreweg het gezondste op dit oogenblik.

SARA:

Ik zou niet kunnen huichelen. Nooit voelde ik mij levender dan nu ik weet dat ik nooit dien adem

meer zal ruiken, nooit die dikke handen meer zal voelen.

BLAEU:

Zeg dan dat je tot de bange ure bij je meesteres wilt blijven.

SARA:

Als hij daar maar om geeft. Goed dan, ik zal mijn brief verstoppem.

(Zij steekt hem tusschen haar corsage.)

De verlossing is wel zeer aanstaande. Als mijn vader er maar is voor dien tijd. Of als het beleg maar niet tusschenbeide komt.

BLAEU:

En straks verlangde je er nog zoo naar.

SARA:

Ach, goede beste Mr. Blaeu, alles is immers veranderd. Wilt u niet een brief voor mij overbrengen?

BLAEU:

Aan wien?

SARA:

Aan... hem.

BLAEU:

Als de Landvoogd maar één letter van dezen naam ziet, zijn we alle drie verloren.

SARA:

Hij moet hem ook niet zien. Toe, zorg er voor.

(Zij kust Blaeu.)

Het is niet uit onvoorzichtigheid, het is om te zeggen dat hij niet meer moet komen.

BLAEU:

Nooit meer?

SARA

(met een langen blik):

Neen. Heel lang. Neen, nooit meer...

BLAEU:

Ik zal dezen brief bezorgen.

(Af.)

SARA

(alleen):

Heeft hij zelf mij niet gezegd dat ik moest liegen? Deze laatste leugen kan er dan ook nog wel bij.

(Eva Ment komt binnen met den langzamen statigen tred der hoogzwangeren.)

Scène 2

EVA:

Wat ben je bleek, Sara. Kom je wel genoeg buiten?

SARA:

Waar zou ik naar toe moeten? Ik kan toch niet alleen door de Chineesche buurt gaan wandelen? En u vindt toch ook niet goed dat ik langs de kali loop waar al die naakte inlanders in zwemmen?

EVA:

Kind, wat druk jij je altijd kras uit. Je kunt toch elken dag een rijtoer maken met de andere joffers?

SARA:

Ze vervelen mij, ze plagen mij, en ze praten nooit ergens anders over dan over hun huwelijk.

EVA:

En nu ben jij nog gauwer dan zij getrouwd. Dan kun je ze uitlachen. Je zult met Ds. Hurnius meegaan op zijn Molukkenreis, je zult je sterken aan de zeelucht en aan zijn bekeeringsijver.

SARA:

Neen, neen, neen, ik wil nog niet trouwen en zoo ver weggaan. Ik wil bij u blijven tot alles voorbij is.

EVA:

Wat? Wil je weer uitstellen? De Landvoogd zal het nooit goedvinden.

SARA:

Neen, ik wil niet van u weggaan, nú.

EVA:

Maar je kunt toch niets voor mij doen, kind.

SARA:

Toch wil ik bij u zijn en uw hand vasthouden als u pijn hebt.

EVA:

Vreemd kind. Dus toch, houd je van me? Maar de Landvoogd zal vertoornd zijn.

SARA:

Hij is zoo weinig bij u.

EVA:

't Is waar, ik ben veel alleen. De staatszaken nemen hem in beslag. Hij heeft daarbij zoo weinig steun.

SARA:

Hij heeft de staatszaken meer lief dan u.

EVA:

En dan zichzelf.

SARA:

Laat mij blijven, toe, laat mij blijven.

(Zij omhelst Eva.)

EVA:

Wat kraakt daar in je keurs? Verstop je daar een brief? Laat zien.

SARA

(terugwijkend):

Het is zoo strak gestreken, daardoor kraakt het.

EVA:

Ik zie de rand van een brief, je liegt. Hoe kan ik je vertrouwen?

SARA

(met een snelle beweging langs de tafel en haar lichaam en hals):

O, bedoelt u dat? Dat is geen brief. Dat is de les die ik leeren moet. Ziedaar.

EVA:

Wat? psalmen berg je op die plaats? Leer je, terwijl je moet breien? Kind, nooit zul jij een goede huisvrouw worden.

SARA:

Ik geloof het ook niet.

EVA:

Je kunt maar één ding tegelijk en goed doen.

Scène 3

COEN

(luidruchtig opkomend):

Waar is de bruid? Laat ik haar gelukwensen. Ziehier mijn geschenk.

(Hij zwaait een gouden beugeltasch.)

EVA:

Sara blijft nog bij mij tot alles achter den rug is.

COEN:

Wat? Alweer uitstel? Terwijl alles geregeld is? Wat moet je met haar? Zij is toch geen baker?

EVA:

Ik wil haar graag bij mij hebben voor mijzelf. Ik ben aan haar gewend. Zij maakt mij rustig.

COEN:

Men kan geen twee vrouwen bij elkaar laten. Zij twisten of zij beginnen een samenzwering. Maar deze heb ik dan tijdig ontdekt.

EVA:

Laat u ditmaal verbidden om mijntentwil.

COEN:

Ha, gij zijt medeplichtig! Welaan dan, op den dag uwer verlossing wordt ook het huwelijk van uw staatsieffer ingezegend. Dit is ons onherroepelijk besluit.

(Af.)

Zevende tafereel.

(De raadzaal. Nacht. Coen en Raden van Indië zitten om de groene tafel die met acten is bedekt.)

COEN:

...En dan is het hoog noodig dat de wallen versterkt worden. Er zijn vele zwakke punten die ons noodlottig kunnen worden. Er moet gearbeid met dubbele kracht, dus voor hooger loon, want het aantal werklieden is beperkt. Willen de Heeren Raden hiervoor een crediet uit 's Lands kas toestaan?

VAN DIEMEN:

Wij dachten eigenlijk dat er verleden jaar al honderdduizend florijnen voor waren uitgetrokken.

COEN:

Die zijn welbesteed aan het bastion aan den overkant van de Tjiliwong. Dit geld is alleen bestemd voor het werk aan wallen die weggezakt waren omdat ze niet solide genoeg waren opgetrokken.

VLACK:

In Holland moeten we onze diere gelden wel besteden aan het versterken van dijken. Daar weten we waarvoor we betalen als het winter is en hooge waterstand. Maar hier, tegen een vijand die misschien nooit aanvalt. Ik voel er al heel weinig voor.

COEN:

Die vijand zal zoo zeker komen als de vloed opzet. Als ik die gelden niet krijg, sta ik ook niet voor een doorbraak in.

RAEMBURCH:

De Landvoogd werkt tegenwoordig meer met dreigementen dan met rijp overleg.

COEN:

Ik moet het hebben.

RAEMBURCH:

Wij zullen zwichten, maar meteen naar Holland rapporteeren hoe gij confereeren begrijpt.

COEN:

Goed, over een half jaar zal men in Holland

weten dat ik geld afpers. Maar dan zijn wij allen gedood of ik gerechtvaardigd en de zuinigen en vrekken hier aan den kaak gesteld.

VLACK:

Men zal in Holland onze zuinigheid met de ons toevertrouwde gelden nooit laken, wat er ook gebeure.

COEN:

Ach, mij zal men een keten omhangen als het goed gaat en een strop als het misloopt.

(Pauze)

SCHEPEN:

Wil de Landvoogd deze vonnissen teekenen?

COEN:

Neen. Ieder man die de wapenen kan dragen wordt begenadigd.

SCHEPEN:

Allen?

COEN:

Ja, allen. Ik betreur dat er niet meer geboefte is. Ieder man zullen wij noodig hebben.

VLACK:

Uw Excellentie gelieft te schertsen om ons vrees aan te jagen. Of zij weet meer dan zij ons gezegd heeft.

COEN:

Ik wil uwe gemoederen niet meer verontrusten dan zij kunnen verdragen.

SCHEPEN:

Hoe denkt men de tucht te handhaven onder deze ordelooze troep?

COEN:

Door er vuurmonden achter te zetten.

RAEMBURCH:

Hoe kunt gij vuurmonden missen die naar uw eigen zeggen ook veel te schaarsch waren?

COEN:

De oude, die niet op tijd vervangen zijn, die niet ver genoeg dragen om den vijand te beschieten, wel om de lafaards die keert maken de ingewanden open te woelen. En ikzelf zal de ronde doen, dag en nacht, en hier en daar zal een lafaard die van de wallen springt, de punt van mijn degen vinden om hem op te vangen.

VLACK:

Gij zijt noodig in het hoofdkwartier. Uw kwalen moeten u de taak van inspecteur beletten. Wilt gij dan de leiding opofferen aan uw lust de tucht bloedig te handhaven?

RAEMBURCH:

Ik stel voor het nieuwe votum en de algemeene amnestie die de Landvoogd voorstelt, neen, door wil drijven, onder stemming te brengen.

VLACK:

Is daar zoo'n haast bij? Is het wel zeker dat het tot een beleg komen zal?

De Javanen strijden liever in het oerwoud, waar zij ons kunnen beschieten van uit de boomen, of uit het lange riet dat zich achter hen sluit, als het water der Roode Zee achter de Israëlieten. Maar vielen zij ooit een Europeesche vesting aan? Beklommen zij ooit de wallen? Nooit. De Landvoogd overdrijft het gevaar. Zijn ziekte doet hem alles even zwart inzien. Ik stel voor de behandeling der defensie-voorstellen te verdagen.

COEN:

Dan komen zij nooit weer aan de orde. Dan is dit de laatste vergadering. God zij onze zielen en vooral onze lichamen genadig. De zwarten zijn onnoozel in den handel, maar geleerd in het uitvinden van martelingen.

VAN DIEMEN:

Zijt gij zoo zeker van een beleg?

COEN:

Voor de laatste maal: wilt gij de gelden toestaan die ik broodnoodig acht?

RAEMBURCH:

Openbaar ons wat u zoo stellig een beleg doet verwachten.

COEN:

Alles.

(De Raden steken de hoofden bijeen. Coen blijft alleen staan. Een verwijderd maar doordringend geschreeuw: men kan hooren dat het door een groote menigte wordt voortge-

bracht. Daarna schoten. De Raden stuiven uit elkaar. Coen blijft op zijn plaats staan.)

COEN:

Het antwoord.

VLACK:

De Heere sta ons bij! Wij worden aangevallen! Hebben zij dan ook kanonnen? Zijn er soms Engelschen bij? De Landvoogd neme alle maatregelen die hij noodig acht.

COEN:

Te laat, mijne Heeren, te laat. Ook in zaken van oorlog geldt: de kost gaat voor de baat uit. Gij hebt de kosten willen sparen. De wal aan de zijde van het papenland is veel te laag. Het Nassau-bastion is half ingestort. Wat kunt gij mij geven om die gaten te stoppen? Aarde of manschappen moet ik hebben, nu is uw geld waardeloos. Vannacht zal de vesting nog niet vallen. Maar wel beveel ik u aan: maak uw laatste wil op. Bidt tot God, en voor alles, neemt een snelwerkend vergif bij u en laat uw vrouw en kinderen niet zonder. Aarzelt niet hetzelfde in te nemen als de ure daar is. Adieu en zijt Gode bevolen.

(Af.)

(De Raden blijven eerst versteld staan, loopen dan in paniek door elkaar. Sommigen nemen nog hun acten op, alvorens te gaan, maar laten ze weer vallen. Als de zaal leeg is, komt Zeeger sloffend binnen, raapt de papieren op en bergt ze in de kasten.)

ZEEGER:

Het heeft niet lang geduurd, vanavond.

Achtste tafereel

Scène 1

(Een klein vertrek zonder ramen, schaarsch gemeubeld. Portretten van de stadhouders aan de wanden.)

COEN:

Eindelijk zal ik ook vader zijn. Op een leeftijd dat anderen door volwassen kinderen zijn omringd, doorleef ik voor het eerst de afwachting waarin een man zich tegelijk overbodig en schuldig voelt; een belachelijke toestand voorwaar.

Tegelijk brokkelt het werk van mijn leven af. Nassau is gevallen, Oranje wankelt. Als dat valt, is het gedaan en alles weer zooals het was voor onze komst; alleen wat bouwvallen, graven en bastaards zijn er bij gekomen. Een wat lichter gekleurde Javaan, een enkele met blauwe oogen, dat zal later dan alles zijn wat aan ons herinnert. Onze schande!

Ik moest op de wallen zijn. Maar ik kan mij niet meer voortslepen, dat olifantsbeen is mij te zwaar. Ik kan mij geen uur achter elkaar meer staande houden. En die sloopende buikloop. En dan Eva. Nu mag ik haar niet alleen laten. Zij is niet jong meer, het duurt lang, in dit land gaat alles met gevaar en koorts gepaard.

Dat het toch spoedig voorbij ware! Mij dunkt ik lijd dezelfde duldelooze krampen. Ik heb het gevoel dat, als zij eerst verlost is, ikzelf ook veel beter zal zijn.

BONTIUS

(komt uit het zijvertrek):

Straks dacht ik dat de ure daar was. Nu ligt zij weer roerloos, lijdt weinig en wacht.

COEN:

Dat het spoedig voorbij ware. Kunt gij niet helpen?

BONTIUS:

Men moet de natuur haar loop laten. Men mag niets verhaasten. Het zou tegen het Godsbestier zijn en de ongebooren vrucht kunnen schaden.

COEN:

Ik lijd helsche pijnen. Hebt gij dan heul voor mij?

BONTIUS:

Neem nog een lepel van den drank dien ik voor Uw Excellentie bereidde; dat is het machtigste middel.

COEN:

Uw middel maakt mij suf en verdooft mijn gedachten. Die heb ik nu meer dan ooit nodig. Dan maar liever lijden. Maar hoe weinig kunt gij heelen, zonder te schaden tevens.

BONTIUS:

Helaas, zoo is het.

COEN:

Ik kom mijzelf den laatsten tijd voor als een heelmeeester wiens middelen niet of te laat worden genomen en bijna evenveel schaden als zij baten.

(Kreten worden hoorbaar.)

BONTIUS:

Ik geloof dat zij mijn hulp weer behoeft.

(Hij gaat en komt bij de deur terug.)

Zij behoeft nog meer steun. Kan een der joffers gehaald worden?

COEN:

Zij moesten er allen zijn.

(Roept. Dienaar op.)

Haal joffer Sara, vlug.

(Bontius en dienaar af. Coen loopt alleen door de kamer. De kreten worden sterker.)

DIENAAR

(weer op):

Heer...

COEN:

Wat is er?

DIENAAR:

Joffer Sara kan niet komen.

COEN:

Hoe, zij kan niet? Zij zal komen, ik beveel het, versta je?

DIENAAR:

Zij is niet alleen.

COEN:

Niet alleen?

DIENAAR:

Zij is...

COEN:

Nu? Wat is zij?

DIENAAR:

In gezelschap van een hoog personage.

COEN:

Ha! dat is een geschikt uur. Ha, Sara, moest je daarom eerst den heelen bijbel uit je hoofd leeren en je meesteres bijstaan voordat je met Hurnius trouwen kon.

(Slaat op een gong; een sergeant op.)

Hoe sterk is de wacht?

SERGEANT:

Zes man slechts, Excellentie.

COEN:

Genoeg. Komt, wij moeten het paviljoen insluiten. Er zit een spion in. Er mag geen muis in of uit.

(Allen af. De antichambre blijft leeg. De kreten worden afwisselend heviger en zwakker.)

Scène 2

(Naderend rumoer. Coen komt binnen, duwt Sara voor zich uit. Soldaten volgen, met in hun midden een worstelende gestalte. Daarachter Blaeu.)

COEN

(slingert Sara van zich af in een hoek):

Laat zien wie de verrader is.

(Bontius weer op.)

BONTIUS:

Een dochter is u geboren. Uw gemalin is zeer zwak en fleemt om u.

COEN:

Laat wachten die dochter, laat wachten die vrouw. Eerst moet ik deze adders hier vertrappen. Laat zien.

(De soldaten duwen Cortenhoeff naar voren. Coen doet een stap achteruit en slaakt een kreet van woede.)

De commandant van het fort Nassau. Daar wordt ons aller lot beslist! Vannacht wordt aangevallen, vannacht verlaat hij zijn post, sluipt in het vrouw-

vertrek, bedrijft ontucht, laat zijn soldaten zonder hoofd...

CORTENHOEFF:

Alles was rustig. Geen vijand te zien.

COEN

(slaat hem in het gezicht):

Hond! Lafaard! Verrader! Geen woord meer zal uit jouw strot ontsnappen. Laat de beulsknechten hier brengen het blok; ikzelf zal hem slachten, nog ruikend naar het bed waarin hij kroop terwijl zijn post werd aangevallen. Laffer hond dan de lafste zwarte! Zijn aas zal de honden worden voorgeworpen. Neen, die lusten het niet. Op een staak zullen wij hem stellen, dat de gieren, die niets versmaden, zich aan hem verzadigen.

SARA:

Genade voor hem!

COEN:

En jij, slet, geeselen zullen we jou tot uit je veile leden alle lusten voor levenslang weggeranseld zijn!

BONTIUS:

De kraamvrouw is zeer zwak en verlangt Uw Excellentie te zien. Wilt gij ook uw dochter niet...

COEN:

Ik ben geen man en vader. Ik ben een oude sul, een betichte sufferd, van binnen verrot en rondom door mijn eigen volk verraden. Ik kan mij nog juist wreken voordat ik crepeer, en dat zal ik doen ook. Daar!

(Hij gaat op Cortenhoeff toe en trapt hem achterover.)

KOERIER

(opkomend):

Het fort Oranje wordt aangevallen. De bevelhebber vraagt alle versterkingen die u zenden kunt.

COEN:

Versterking is er niet meer. Ik ben er nog alleen. En ik zal gaan. Bind den hond en de hondin vast, elk in een hoek.

CORTENHOEFF:

Maak mij los! Ik zal mij doodvechten.

COEN:

Dat zou je willen, ellendeling, nog een eerlijke dood op den koop toe! Hier zul je blijven, ik zal jouw werk doen en dan terugkomen om je te zien sterven. Drie soldaten bij den verrader, één bij haar. Laten zij niet van hun plaats bewegen. En de rest met mij mee. Als de bruinen in onze plaats terugkomen, geef hen dan den doodsteek voordat je aan den haal gaat. En nu, voorwaarts!

(Coen en soldaten af. Vroedvrouw op, met kind in een doek.)

BLAEU:

Weg daarmee, daarvoor is het nu geen tijd.

VROEDVROUW:

Dat is geen vader.

(Af.)

SARA:

Mr. Blaeu, help mij.

BLAEU:

Ik kan nù niets meer voor je doen.

SARA:

Neem deze doek en wisch het bloed uit zijn gezicht, dat kan ik niet aanzien.

(Blaeu doet het en loopt dan weg met gebogen hoofd.)

Negende tafereel

Scène 1

(Voorgalerij. Raden van Indië in een groep bijeen. Hurnius alleen, in een andere hoek.)

VLACK:

Waarvoor zijn wij hier bijeengeroepen? Voor een doopfeest of het vellen van een doodvonnis of twee?

RAEMBURCH:

Denkelijk voor alles tegelijk.

VLACK:

Dat kan niet. Eerst wordt geprocedeerd...

RAEMBURCH

(traag sprekend):

Hij zal het doordrijven dat alles in één zitting wordt afgedaan. Nu hij den nachtelijken aanval zoo radicaal heeft afgeslagen, voelt hij zich weer sterk en zal zijn zin doordrijven, er op wijzend dat er een voorbeeld moet worden gesteld. In bestuurs- en rechtszaken is hij een onhandelbaar man, het moet evenwel erkend worden dat hij als legerhoofd zijn gelijke niet heeft. Strategie en staatsmansbeleid gaan zelden samen, eigenlijk zijn de eigenschappen voor beide benodigd, in een persoon onverenigbaar. De voortvarendheid die een generaal moet kenmerken, de bedachtzaamheid en het rijpend overleg...

VLACK:

Man, hoe kunt gij u verliezen in langwijlige beschouwingen over karakter eigenschappen, terwijl wij voor zulke gewichtige beslissingen staan en in voortdurend lijfsgevaar verkeeren?

VAN DIEMEN:

De nachtelijke overval is toch afgeslagen. Er zijn gevangenen gemaakt en vuurmonden, die naar het schijnt van Hollandsch maaksel zijn. Verraad loert overal.

VLACK:

De aanval is afgeslagen, maar als hij wordt herhaald, wee ons. Ook had de Landvoogd zelf daarna weer een heftigen aanval. Het schijnt dat de ziekte snel zijn krachten sloop; ook daarom zal hij snel willen vechten en zijn kind onverwijld doen doopen.

VAN DIEMEN:

Is het kind dan ook zwak? Een kind van zulke ouders!

VLACK:

Gij begrijpt wel dat de Matarammers, eens meester van de vesting, geen blanke in leven laten, en Coen is een te geloovig christen om zijn kind ongedoopt naar de eeuwigheid te laten gaan.

RAEMBURCH:

Acht gij het gevaar dan zoo nabij? Daar moet toch een middel worden gevonden. Wij kunnen ons toch niet laten vermoorden!

VLACK:

Weet gij dan een middel?

RAEMBURCH:

Wij kunnen toch onderhandelen.

VAN DIEMEN:

Onderhandelen? Ons regelrecht in het verderf storten? Als wij het doen op dit moment, dan begrijpt de Pangeran eerst recht hoe slecht wij er voor staan, een laatste aanval zal ons de genadesteek geven. Zwakte bekennen tegen een Oosterling beteekent zich op genade en ongenade overgeven. Dan komen wij er met den dood niet af. Trouwens, Coen zal het nooit opgeven, zoolang hij nog overeind kan staan en een woord uitbrengen.

RAEMBURCH:

Maar bij ons berust mede de beslissing of er onderhandeld zal worden.

VLACK:

En niemand zal iets buiten Coen om willen ondernemen. Hem danken wij dat wij nog leven, dat wij niet reeds lang een prooi der Engelschen of der Inlanders zijn geworden. Wat vreest gij? beveel uw ziel den Heere.

RAEMBURCH:

Gij kunt goed praten. Gij zijt de zeventig gepasseerd, der dagen zat. Gij hebt geen familie in Holland.

VLACK:

Nog vele aardsche genietingen kan ik smaken. Ik houd van Spaansche wijn, van een goede Goudsche pijp. Laten wij toonen, als 't moet, dat wij als christenen, gepredestineerd of niet, even moedig den dood tegemoet weten te gaan als de Mohammedanen die allen het paradijs beloofd is. Laten wij ons sterken aan het gebed. Wil Ds. Hurnius niet met ons bidden?

VAN DIEMEN:

Daarvoor komt Ds. niet. Moet gij doopen, Ds., of het gemoed van Cortenhoeff sterken? Of beide veroordeelden in den echt verbinden, ter elfder ure?

HURNIUS:

Wilt gij in mij een dienaar van God hoonen?

VAN DIEMEN:

Dit zij verre van mij. Maar het is vrij zeker dat hij veroordeeld wordt en gij weet: wie door den strop moet kijken, mag een laatste wensch uiten. Dat zal stellig zijn in den echt te worden verbonden.

HURNIUS:

Als deze droeve historie voorbij is, zal Sara mij nog steeds bereid vinden. Een dienaar des Heeren verlaat zijn schapen niet, al zijn ze nog zoo zeer verdoold.

VLACK:

Hoe? blijft gij volharden in uw voornemen Sara te huwen?

HURNIUS:

Zoo waarlijk helpe mij...

VAN DIEMEN:

God almachtig.

VLACK:

Dominé, bent u gek geworden? Gij zoudt al 't ontzag en daarmee uw ambt verliezen!

RAEMBURCH:

Ik begrijp den Dominé. Wordt een juweel van minder allooï als het een tijd lang in handen van een falsaris is geweest? En Sara is een zeldzaam juweel in deze landen. Dat zullen de Heeren toch met mij eens zijn?

(Coen verschijnt, bleeks, ondersteund door een dienaar, in de galerij.)

Scène 2

COEN:

Mijne Heeren, vind ik U, in tegenstelling met Uw gewone langzame wijze de zaken af te handelen, thans bereid snel recht te doen? Bizondere omstandigheden eischen dit. Het Nederlandsch gezag wankelt, wij weten niet of het zich staande zal houden.

RAEMBURCH:

Acht Uw Excellentie het gevaar zoo groot?

COEN:

Groot genoeg om er met alle middelen naar te streven de krijgstucht te handhaven. Wij kunnen vandaag nog vonnis wijzen.

VAN DIEMEN:

Maar de wet verbiedt uitdrukkelijk dat het tenzelfden dag ten uitvoer wordt gebracht. En ik vrees dat dit Uw wensch is.

COEN:

Stellig. En vind ik U niet bereid, dan zal ik uit mijn officieren een rechtbank samenstellen die wellicht juridisch minder bekwaam is, maar een simpeler en zuiverder rechtsgevoel bezit dan gij.

VAN DIEMEN:

Als gij wederrechtelijk Cortenhoeff ter dood laat brengen, stelt gij uzelf buiten de wet.

RAEMBURCH:

Wij willen eerst ruggespraak plegen.

COEN:

Over twee uur wacht ik u in de raadskamer.

Doe intusschen wat gij wilt. Maar laat mij straks niet wachten, ik moet het bastion Oranje bezoeken.

(Tot Hurnius.)

Wat zoekt gij hier?

HURNIUS:

Ik wilde uw dochter doopen.

COEN:

't Is thans geen tijd voor het aanwerven van nieuwe christenen. Gaat liever naar de wallen en geeft den vijand de vuurdoop of de pekdoop, als ons kruit soms op is.

HURNIUS:

En de gevangenen verzoeken mijn geestelijken bijstand.

COEN:

Gaat naar den verrader. Ds. Hulsebos zal Sara bezoeken.

HURNIUS:

Waarom ik dan beiden niet?

COEN:

Geen zelfde zieleherder voor beiden. Gij zoudt brieven kunnen overbrengen.

HURNIUS:

Ik nooit. Maar als het een van beiden moet zijn, waarom ik dan Sara niet?

COEN:

Ik wil U een droevig weerzien en afscheid besparen.

HURNIUS:

Maar Sara wordt toch niet ter dood veroordeeld? Ik wil haar redden, haar op het rechte pad brengen.

COEN:

Daar zijt gij tot nog toe uitstekend in geslaagd. Maar genoeg gepraat. Ik verwacht de Heeren straks.

(Af.)

VLACK:

Moeten wij toegeven?

RAEMBURCH:

Neen. Als hij eens de wet heeft verzet en het beleg heeft afgeslagen, voelt hij zich sterk genoeg om zich onafhankelijk van de Compagnie te verklaren, op grond van het feit dat hij Batavia heeft gesticht en behouden, en zijn geliefd idee van een volksplanting hier op eigen vuist voort te zetten. Ik

ken zijn staatszucht. Hij hunkert ernaar zich los te maken, ons op een retourvloot te laden en als ongewenste vreemdelingen te repatriëren.

VLACK:

Gij dicht Coen bedoelingen toe die hij niet heeft. Hij wil eerste dienaar der Compagnie zijn, haar bloei bevorderen. Voor zich zelf verlangt hij niets. Laten wij toegeven aan zijn gerecht verlangen.

VAN DIEMEN:

Neen, niet toegeven.

VLACK:

Cortenhoeff heeft den dood verdiend, niemand twijfelt daaraan. Wat doet het er toe of hij snel of niet zijn straf ondergaat? Laten wij daarentegen Sara Specx redden van den dood door beulshanden, alleen in een zeer lichte straf toestemmen.

VAN DIEMEN:

Wat noemt gij een lichte straf?

VLACK:

Een geeseling, verbanning voor eenige jaren of...

VAN DIEMEN:

Dat noemt gij een lichte straf? In het algemeen, ja. Maar laat ik u waarschuwen iets tegen Sara te ondernemen. Er is alle kans dat Coen komt te overlijden en Specx het bewind, al is het tijdelijk, in handen krijgt.

RAEMBURCH:

Misschien is hij wel dankbaar dat wij die laatste vlek van zijn verleden uitwischen.

VAN DIEMEN:

Dat kent gij Specx slecht. Hij heeft eerder Italiaansche dan Hollandsche opvattingen, bemint Sara als een echte dochter, ook verder is hij een levend contrast van Coen. Amsterdam, Italië en Japan zijn ook betere leerscholen voor diplomatie dan Hoorn, een Oost-Indië-vaarder en Bantam. Hij kent het Oostersche stelsel: over futiliteiten praten en 't belangrijke alleen aanroeren, uitnemend.

VLACK:

Ik zal recht spreken volgens mijn eer en

geweten en geen rekening houden met de karakters van mogelijke toekomstige landvoogden.

RAEMBURCH:

En ik vind dat wij altijd tijdig de bakens moeten verzetten. En het is meer dan tijd.

VLACK:

Dus over Cortenhoeff zijn wij het eens?

RAEMBURCH:

Ja, dat hij sterve door den strop.

VAN DIEMEN:

Hij was een dapper krijgsman. Deze schande blijve hem bespaard. Hij sterve door het zwaard.

VLACK:

Laten wij op dit punt Coen zooveel mogelijk tegemoet komen.

(Een gong. De Raden gaan gesticuleerende naar binnen.)

Tiende tafereel

Scène 1

(Slaapsalet van Coen. Aan weerszijden een groot staatsieledikant. Op den achtergrond, weinig zichtbaar, een wieg. Links, afgeschut, een klein cabinet. Coen en Eva beiden te bed.)

EVA:

Worden de pijnen nu wat minder?

COEN:

De pijnen wel. Maar die dofheid in mijn hoofd laat niet af. Ook voel ik mij slap na die overvloedige aderlating. Nu, terwijl ik mijn brein en mijn bloed meer dan ooit noodig heb. Waarom liet gij, terwijl ik buiten kennis was, toe dat de heelmeesters mij zoo behandelden? Gij wist toch dat ik nooit mijn bloed wilde laten aftappen.

EVA:

De geleerde heeren hielden stellig vol dat dit alleen u kon behouden. Wat heeft u toch zoozeer doen ontstellen? Een gevecht, zelfs een nachtelijk, vermocht u nooit zoo aan te grijpen.

COEN:

Later, als gij opgestaan zijt, zult gij hooren welke schelmstukken hier bedreven zijn.

EVA:

Allen hebben nu onze dochter bewonderd, behalve Sara.

COEN:

Er valt hier niets te bewonderen.

EVA:

Is zij dan niet groot en sterk? geheel uw evenbeeld? Welk een ondukbare pijnen moest ik lijden. Ik wist vooruit dat een Coen niet dan onder de zwaarste barensnooden ter wereld kon komen.

Ik wil haar Sara zoo graag toonen Zij was altijd zoo met mij begaan, zij heeft met mij meegevoeld.

COEN:

Voor al vannacht.

EVA:

Waarom wordt zij van mij verwijderd gehouden?

COEN:

Dat zal u later wel blijken.

EVA:

Zij is in mijn dienst.

COEN:

Ja, maar nu is ze in...

EVA:

Wat is er met haar? martel mij niet, zeg het mij! Is ze in vijands handen? Is zij ziek?

COEN:

Ja, neen, later, als deze troebelen zijn geleden, als gij hersteld zijt en ik...

(Er wordt luid en voortdurend geklopt. Blaeu komt voorzichtig binnen.)

Scène 2

BLAEU:

Er is een bode door de vijandelijke linie heengeslopen met belangrijke berichten.

COEN:

God geve dat hij versterkingen aankondigt, breng hem binnen.

BLAEU:

Uw Excellentie kan hem hier toch niet ontvangen?

COEN:

Waarom niet? voor mijn gemalin heb ik geen geheimen.

BLAEU:

Hij heeft verzegelde brieven bij zich, die alleen in de vergadering geopend kunnen worden.

COEN:

Breng hem hier. De staat van beleg en mijn ziekte rechtvaardigen dat wij er hier kennis van nemen.

(Blaeu treedt op hem toe en fluistert eenige woorden. Coen wil met een gebaar van ontsteltenis op staan.)

EVA:

Sta niet op, het zou uw dood kunnen zijn. Wacht toch tot morgen.

COEN:

Wilt gij uw gelaat afwenden en doen of gij niet aanwezig waart?

EVA:

Ja. Maar nog liever wil ik dat gij volstreckte rust neemt.

COEN:

Wend u om. Blaeu, breng den man binnen.

(Eva wendt zich af. Blaeu gaat. Coen staat behoedzaam op, slaat een mantel om, gespt zijn degen aan, gaat in het cabinet. Men kan zien dat hij zich met moeite staande houdt. Bode en Blaeu binnen.)

Scène 3

COEN:

Dus, van den Heere Specx komt gij?

BODE;

Ja, Excellentie.

COEN:

Geef op, de brieven die gij bij u draagt.

BODE:

Uw Excellentie gelieve te bedenken dat ik order heb gekregen te wachten en eerst in de vergadering...

COEN:

Aan mij, Gouverneur-Generaal en dezen heer secretaris van de Raden kunt gij uw brieven veilig overgeven. Zijn de troepen, die de Heer Specx bij zich heeft, goed uitgerust?

BODE:

Ja, Excellentie.

COEN:

Geef de brieven nu.

(Neemt ze hem af.)

Hier. Ga. Wacht in 't vertrek hiernaast op antwoord, dat meteen mee teruggaat. Zijt gij zeker weer veilig door den vijand te komen?

BODE:

Ik weet een weg waar geen vijand zich bevindt.

COEN:

Goed. Wacht dan.

(Bode af. Coen leest.)

Nooit kwam een ontzettingsleger gelegener. En toch wenschte ik het op elfduizend mijl van hier. Erger kon mij niet overkomen. Onder bevel van Jacques Specx, juist van hem.

't Is waar, zij is reeds gestraft: haar minnaar gehangen, zij zelf voor goed geschandvlekt. Maar ik wil haar ook nog gevonnisd zien. En als Specx hier binnen komt, zal het een lang proces worden, zij

zullen het sleepend houden tot ik dood ben, of erger, haar vrijspreken.

Ik, ik moèt hem hiervandaan houden.

BLAEU:

Zijt gij dan onverzadigbaar? En weegt uw wraak u zwaarder dan het belang van het gemeenebest?

COEN:

Mijn wraak? Mijn eerherstel! Mijn huis is geschandvlekt, wat ik bij niemand dulden zou is binnen mijn muren geschied! Voordat de daders verdelgd zijn, kan ik niet vrij ademen.

Schrijf wat ik u zal dicteeren.

BLAEU:

Wat wilt gij gaan doen?

COEN:

Eerst moet deze zaak zijn afgewikkeld. Dan mag Jacques Specx binnen komen en ondernemen wat hij wil. Het laat mij dan wel koud. Schrijf - de tekst laat ik aan u over - dat ik ziek ben, dat wij over drie dagen weer een uitval zullen doen, en dat hij dan tegelijk aan moet vallen. Ga bij mijn tafel zitten en schrijf dat op.

(Blaeu schrijft, Coen gaat zwaar ademend naar bed. Blaeu brengt den brief ter onderteekening. Coen houdt de veder lang in handen.)

COEN:

Ik zal van de drie dagen vijf maken.

BLAEU:

Zoolang houden wij het niet meer uit.

COEN:

Het moet. Vijf dagen heb ik wel nodig.

(Hij onderteekent.)

Gij brengt zelf den bode weer buiten de wallen, dat hij met niemand spreke. Kan ik op u rekenen?

BLAEU:

Uw Excellentie weet dat ik haar altijd onvoorwaardelijk was toegewijd.

COEN:

Ik weet het. Ga dan met God.

(Blaeu af. Coen met wankelende schreden naar de kamer terug.)

Elfde tafereel

Scène 1

(Raadskamer. Coen alleen, op en neer loopend.)

COEN:

Het doet mij meer goed weer op te zijn en vrij te bewegen dan dat liggen in het broeiende bed.

En het alleen zijn doet mij goed, niet meer het gekrijt van het kind, het gefleem van mijn gade te hooren.

Ook de vijand houdt zich stil, die nacht van het verraad hebben zij zoo bebloede koppen gekregen dat zij ze nog wel een tijd gedekt zullen houden.

Vannacht wil ik een doorbraak beproeven, hen van achteren aanvallen, tegen mijn eigen wallen verpletteren. Als ik op al mijn volk vertrouwen kon! Maar het meeste is geboefte. Ik zal het toch beproeven. Dan heb ik Specx met zijn troepen niet meer nodig.

Als redder in den nood zou hij mij Sara nog met succes kunnen betwisten. Zij krijgt toch al niet wat haar toekomt. Met haar minnaar ben ik geen duimbreed geweken. Neen, mijne Heeren, niet de kogel, niet het zwaard, de strop die verraders toekomt.

Is het clementie pleiten, het verzachten van elke maatregel, een manie van die luyden? Het komt niet voort uit de zachtmoedigheid die den waren christen moet kenmerken. Het is de ingeschapen neiging tot uiterste zuinigheid die hen drijft zelfs op straffen af te dingen. Een hennipen koord vertegenwoordigt nog een waarde, een zwaardslag is om niet. Maar wacht, de strop, die geluk aanbrengt, wordt altijd

aan den meestbiedende verkocht. Zouden zij nog de tantièmes van den beul eischen?

Op Sara hebben zij heel wat afgedongen. Inplaats van brandmerken, verbanning buiten de gebieden der Compagnie. Is dat een straf voor een heidenkind dat hunkert naar Japan?

Maar de vijftig slagen zullen niet met streelende hand worden toegebracht, daarop zal ik toezien. En de woorden die ik straks tot haar spreken zal, ook zij zullen striemen...

(Gaat naar het raam, ziet naar buiten. Sara wordt door twee soldaten binnengebracht.)

COEN:

Leidt haar voor de tafel en posteert uzelf buiten de deur. Komt niet weer binnen voordat ik u roep.

(Soldaten af. Sara in wit gewaad, fiere houding, zeer bleek.)

Scène 2

COEN:

Uw houding getuigt niet van schaamte over uw schande, noch van vrees voor de kastijding die gij dadelijk zult ondergaan. Gij schijnt zeer verstokt te zijn.

SARA

(zacht):

Ik schaam mij nergens voor. Ik ben ook niet bang voor pijn.

COEN:

En ook niet voor de schande straks in het publiek op het bloote lichaam te worden gegeeseld? Hebt gij in uw zedelozen levenswandel ook uw jonkvrouwelijke schaamte verloren?

SARA:

Daarvoor moogt gij u schamen, die mij deze straf doet ondergaan.

COEN

Hebt gij niet meer verdiend? Niet dat ik u

prijs gaf aan de lusten der soldaten. Voorwaar, als ik niet vreesde verraders te maken, ik deed het.

SARA:

Niet ik, o Heer, ben schuld aan dit alles. Door u is Cortenhoeff gedwongen tot de daad die hem de eer en het leven heeft gekost.

COEN:

Ben je gek geworden?

SARA:

Want indien u bewilligd hadt in onze verloving, waar niets tegen was dan Uw koppig voornemen mij in den echt te verbinden met een oud, kaalhoofdig predikant, waarvoor een meisje nooit iets dan afkeer kan koesteren...

COEN:

Zwijg, ik gelast je.

SARA:

Dan had Cortenhoeff mij op behoorlijke tijd en overdag kunnen bezoeken en had niet bij nacht zijn post hoeven te verlaten om mij te zien.

COEN:

Hij had je niet te zien. Sinds ik je aan Ds. Hurnius had verloofd, had hij niets meer met je te maken.

SARA:

Het is uw schuld; alles is uw schuld, zijn dood en wat gij mijn schande noemt.

COEN:

Dus, je beweert dat, als ik mijn toestemming had gegeven tot je verloving met Cortenhoeff, je nu nog in het bezit van je deugd zou zijn?

SARA:

Ja.

COEN

(hoonlachend):

Dat zou heel aardig zijn, als het waar was. Maar Coen is wel oud en ziek en wordt van alle kanten verraden, maar zijn oogen heeft hij toch niet in zijn zak. Luister. Wilt gij ontkennen dat gij ieder manspersoon in onze omgeving toelonkt en zelfs bezadigde lieden het hoofd verwart?

SARA:

Ik tracht geen godsvrucht of deftigheid in mijn blikken te leggen zooals de Hollanders. Ik sla

mijn oogen niet zedig neer in valsche schaamte, zooals de andere joffers. Ik zie ieder open aan. Dat houdt gij voor insolentie.

COEN:

Goed, over uw blikken zullen wij het niet hebben. Wat anders: hebt gij, nu drie maanden geleden, een neef van vrouwe Eva die hier logeerde in uw slaapsalet ontvangen of niet? Korter, heb jij je door Simin, den tuinslaaf, een bruine, achter in den hof laten omhelzen, of niet?

SARA:

De Groote Heer is dus ook een bekwaam spion. Ik ontken niets, alles is mij nu goed. Het is uw naijver die u dreef mijn vriend te dooden en mij te vernederen. Ik schaam mij niet. Ik veracht u meer dan gij ons verachten kunt.

COEN:

Wij zullen zien of je na de tuchtiging, na de verdiende en veel te zachte tuchtiging, nog een even onbeschaamden toon voert. Herhaal je aantijgingen straks tegen den vollen Raad.

SARA:

Ik zal dit volhouden tegen u, tegen al de huichelaars die in zwarte tabberds rond een groene tafel zitten.

COEN:

Je weet nog niet wat de foltering uitwerkt. Soldaten!

(Soldaten weer op.)

Doet uw plicht en slaat een stevige hand aan haar.

(Soldaten met Sara af.)

COEN

(alleen):

Zij is van den duivel bezeten. Maar welke verlamming houdt mij bevangen, dat ik dat alles aanhoor? Niemand dorst mij vroeger, toen ik nog een gering onderkoopman was en vele superieuren had, een tiende deel te zeggen van 't geen zij, een loopsche teef, mij nu voor de voeten werpt.

Hoe kon ik het aanhooren zonder haar het ergste te

doen ondergaan? De geeseling zal mijn gemoed opluchten. Iedere striem zal mij een verkwikking zijn. Beginnen zij haast?

(Gaat naar het raam.)

Ik hunker ernaar. De vesting is in groot gevaar, de handel ligt stil, ik heb wat ik mijn leven verlangde: eindelijk een nazaat, ik zie er niet naar om. En toch zijn mijn gedachten steeds bezig met dat eene, dat dit vrouwelijk, verleidelijk schepsel haar straf zal krijgen en eindelijk leeren dat het niet ongestraft haar lusten van het lijf kan botvieren. Dat en steeds dat houdt mij bezig. Hoe komt dit?

Scène 3

BLAEU

(bij de deur, met eenige stemverheffing):

Zal ik het u zeggen?

COEN:

Hebt gij mij beluisterd? Fielt!

BLAEU:

Ik hoorde uw laatste woorden. Indien zij alleen voor uzelf bestemd zijn, sluit u dan op in uw binnenkamer. Als ik in uw plaats was, zou ik mij nu opsluiten. Hier kan het gerucht van de terechtstelling doordringen en uw geweten kwellen.

COEN:

Kwellen? Laven, bedoelt gij! Ik zou mij op de strafplaats bevinden indien mij niet elk oogenblik een aanval van mijn kwaal dreigde te verdrijven.

Mijn eenige kwelling is dat de straf te licht is. Wat beteekenen vijftig slagen op een leven? Maar de smaad zal zij levenslang meedragen. Ik wilde haar levenslang berooven van datgene waarnaar zij hunkert, hondin die ze is. Maar hoe?... Om één ding benijd ik de papisten; om hun kloosters met strenge orderegels die alle ontuchtige gedachten doen bevroren. Waar-

om hebben wij Calvinisten, rechtgelovigen, deze uitmuntende instelling? Ha, ik profaneer. Ik beheersch mijn eigen gedachten niet meer. Ik vertrouw niemand meer. Allen spannen tegen mij samen. Ik geloof soms dat ik van God verlaten ben. Soms heb ik gedachten die onmogelijk van mij zelf kunnen zijn, die de duivel mij inblaast.

BLAEU:

Zoals de gedachte dat arme kind publiekelijk te laten martelen voor een daad, die wel niet geoorloofd maar toch natuurlijk is.

COEN:

Wilt gij haar nog verdedigen? Wees voorzichtig, ook u zou ik niet ontzien, als...

BLAEU:

.... Ik een daad beging die niet meer dan natuurlijk was. Die Uw Excellentie vroeger, in lichte tijden, zelf als zoodanig erkende.

COEN:

Ik?... erkennen dat?... Maar gij zijt gek!

BLAEU:

Neen, ik heb alleen een goed geheugen. Hoevele malen hebt gij mij vroeger brieven gedicteerd waarin gij den Bewindhebbers in Holland smeekte, bad en dreigde vrouwen en weesmeisjes naar deze afgelegene gewesten te sturen. Zal ik citeeren?

(Citeert.)

‘Waren hier slechts genoeg vrouwen, de stapel van den Indischen handel ware de Uwe, Malakka zou verzwakken. Een kolonie moeten wij planten, vrouwen moeten tot dat doel expresselijk worden gezonden; met ongeregelde lieden kan hier niet wel gedaan worden, laat die hun geld verteren, daartoe zijn zij van God geordineerd. Wie kan de ekster het huppelen verbieden? Even kwalijk kan de menschelijke natuur worden veranderd.’

Deze ware, tolerante woorden hebt gij vroeger zelf

gebezigd. Hoe zijt gij zoo veranderd? De zorgen, de ziekte alles te samen... Ik ben benauwd om u.

COEN:

Maar man, gij wilt toch niet beweren dat ik met die woorden het teugelloos botvieren van veile lusten heb goedgekeurd? Gij zijt uitzinnig, gij hebt de kolder in Uw kop. Het wordt tijd dat gij naar huis toe gaat.

BLAEU:

Even kwalijk kan de menschelijke natuur worden veranderd. Waarom zijn wij allen uitzinnig, zooals gij dat noemt? Waarom vergeet Ds. Hurnius zijn van God gegeven en onverdroten opgehemeld ambt zoozeer dat hij nu nog, na deze onteering, Sara tot wettige vrouw wil nemen? Waarom verzaakte Cortenhoeff, een betrouwbaar en dapper krijgsman...

COEN:

Zwijg, of ik laat u kerkeren.

BLAEU:

... Zijn plicht in dien gevaarlijken nacht? Waarom? Alles zal ik U zeggen. Waarom slaap ik zelf niet meer, eet ik niet meer, sinds deze droevige feiten bedreven zijn? Waarom tenslotte staat Coen, onkreukbaar in zijn plicht, wars van persoonlijke ambitiën en hartstochten, toch dit weerloos meisje naar het leven, om als hem dat ontglipt haar vileinig te laten folteren?

Waarom?

Ik zal het u zeggen. Laat mij daarna ophangen als gij kunt.

Wij allen zijn verliefd op haar, bezitten haar in nachtelijke lustgedachten. Ieder naar zijn aard: Hurnius femelt tegen haar, knijpt haar in het geniep bij de catechisatie, wil haar onder den dekmantel van het huwelijk gebruiken om zijn levenslang verkropte lusten te verzadigen.

Cortenhoeff heeft naar krijgsmanswaard gehandeld, hij heeft dat veroverd wat hem het meest de moeite waard scheen en is recht op zijn doel afgegaan. Hij heeft het bereikt en zijn zegepraal met den dood bekocht. En toch zijn wij allen jaloersch op hem. En hij, die de meeste macht had en ze niet in het gevecht wierp, heeft die macht tenslotte gebruikt om zich te wreken, om hem te doden die haar bezat.

COEN:

Ik zal je lasterlijken mond snoeren.

(Staat op en zinkt weer in zijn stoel neer bij het raam.)

BLAEU:

Gij kunt niet opstaan, niet roepen. Gij kunt niet eens handgemeen met mij raken, Het zou u het schouwspel doen missen waarnaar gij zoolang gehunkerd hebt. En dit gebeurt niet in onze sfeer van staatsdienaren. Dit gebeurt ergens terzijde, als een nachtgezicht. Ik zal verder gaan. Wij zullen niet ontwaken voor alles voorbij is. Anders droomen wij levenslang door en zijn voorgoed onbekwaam voor de taak die ons nog wacht.

COEN:

Mij durft gij in dit ge kal te betrekken?

BLAEU:

Ja, ook gij waart een der gegadigden. Maar zoo geheel naar uw aard, dat ik alleen het heb gezien. Wees gerust. Ook de strenge hooghartige Coen was gevoelig voor de liefalligheid van haar die hij in zijn onmiddellijke nabijheid, in zijn eigen huis, had. Maar zijn rechtschapenheid, zijn waardigheid, de echtelijke trouw aan zijn eerbiedwaardige gade, gedoogden niet dat hij een welgevallig oog liet rusten op de teedere bekoorlijkheid van deze. En hij werd streng en hard, wilde haar dwingen tot een liefdeloos huwelijk, verwoestte haar geluk, vernederde haar zoo diep als hij kon. En dat alles omdat hij, Coen, niet van zijn voet-

stuk, gesmeed uit deugd, godsdienst en plichtbesef, kon afkomen.

COEN:

Gij hebt geen recht over de drijfveeren van mijn daden te spreken. Mij kent niemand. Ik sta boven u allen, boven uw lusten en al te menschelijke verlangens. Ik begrijp niet waarom ik u aanhoor.

BLAEU:

Omdat ik de waarheid zeg. En de waarheid hebt gij ondanks alles lief. En vreest haar. Haar durft gij niet laten geeselen en, als zij uit mijn mond spreekt, durft gij dien niet toe te snoeren. Gij zijt een rechtschapen en eerlijk man. Maar gij zijt ook een man, en in heel uw machtsgebied is Sara Specx de eenige vrouw. Eva Ment is een statige gade, een waardige huisvrouw, een goede moeder. De staatsieoffers zijn ledepoppen zonder ziel. De gaden van uw onderhebbenden zijn ruw en onbeschaafd en vinden met moeite een houding, door hun staatsiegewaden en keurslijven gesteund. Daarentegen Sara... Zij heeft de ziel van haar land, ze is vleierend, liefvallig, lenig, maar ook listig als een vos. Denkt nog eens aan uw dringend dreigend eischen: zendt ons vrouwen. Het is niet gebeurd. Nu hebben alle lusten, verlangens, intrigues zich samen getrokken op deze eene en zij is het slachtoffer geworden...

(Slagen met verwijderd gesnerp buiten hoorbaar. Coen staat op.)

BLAEU:

Zij is onschuldig. De tuchtiging is begonnen. Het is onherroepelijk. Ik heb u het begin van het schouwspel laten missen, Excellentie. Verzuim nu niets meer, laat iedere slag die op haar teedere rug valt door u heengaan, geniet als wreedheid de teederheden die gij zelfs in gedachten niet hebt uitgevierd.

COEN

(gaat met afgemeten schreden naar het raam):

Ik moet toezien dat er recht wordt gedaan, dat de slagen niet te zacht aankomen, dat geen er naast valt. De volle toepassing van de strafmaat wensch ik. Ga heen, Ik zal zal vergeten wat gij hebt gezegd, als gij er met geen woord of blik ooit weer op zinspeelt.

(Blaeu gaat weg. Coen staart uit het raam, telt de slagen in zijn hand, mompelt, stamp. Achter hem komt Jacques Specx binnen.)

Scène 4

SPECX

(opgewonden):

Wat is hier gaande?

COEN

(wendt zich om, schrikt als hij Specx ziet, herstelt zich terstond):

Wat doet gij hier? Hoe kwaamt gij hier? Hebt gij mijn missive niet ontvangen, die u gelastte met aanvallen te wachten.

SPECX:

Gelastte? Uw macht strekte zich niet uit buiten de belegerde vesting, het eenige Compagniesgebied dat gij nog in bezit hadt.

COEN

(ziet uit het raam; terzijde):

Het is afgelopen.

(Tot Specx.)

Alle dienaren der Compagnie zijn mij gehoorzaamheid verschuldigd. Nogmaals: ontvingt gij mijn missive?

SPECX:

Ja, en nog een andere. Ik weet wat gij tegen mijn dochter Sara beraamt. Dat zal niet gebeuren!

COEN:

Dat is gebeurd. Gij zijt er vlug bij, dat is waar, maar toch te laat. Trouwens, het vonnis was geveld en gij hadt het niet tegen kunnen houden. Gij hebt mij alleen den tel laten kwijtraken.

(Specx stoot Coen opzijde en snelt naar het raam. Slaakt een kreet.)

COEN:

Het is uw dochter, Jacques Specx, die zij ginds losbinden. Ziet gij dat een kind in het bed der zonde geteeld weer tot zonde vervalt?

SPECX:

Beul, ik zal u doen boeten!

(Slaat de hand aan zijn rapier.)

COEN:

Wachten wij daarmee tot een beter uur. Men bindt uw dochter los, zij is niet bezwijmd, zij zal dadelijk hier zijn. Nog schijnt zij zich niet te schamen.

SPECX:

Ik zal mijn dochter tot mij nemen en opheffen. Met u reken ik straks af, op een onverwachte wijs, dat zult gij zien.

(Hij snelt naar de deur. Deze gaat open en hij wordt tegengehouden door binnenkomende Raden en soldaten, die Sara in hun midden hebben.)

Scène 5

SPECX:

Sara! kind!

(De Raden nemen hun plaatsen in, Specx wil door de soldaten heenbreken.)

VLACK:

Halt, Sara Specx behoort op dit oogenblik nog de Justitie. Straks kunt gij haar meenemen, zoo gij dit nog verlangt. Hoor eerst haar misdrijf en vonnis.

SPECX

(treedt op de raadstafel toe):

Ik wil eerst mijn geloofsbrieven overleggen.

VLACK:

Dit is niet aan de orde. Wij zijn in rechtszitting vereenigd. Het vonnis zal worden voorgelezen. Zet u intusschen.

(Hij wijst hem een zetel aan, terzijde van de tafel.)

SPECX:

Ik zal staande wachten tot ik den zetel die mij toekomt kan innemen. Ik protesteer tegen dit schandelijk vonnis.

VLACK:

Ik verzoek den griffier over te gaan tot lezing van dezelve.

GRIFFIER

(leest):

Batavia, Louwmaand 1628.

‘Wij, Raden van Indië en Schepenen, voor meer dan drie vierden van ons getal bijeen, hebben goed gevonden Sara Specx, hier aanwezig, betrapt op ongeoorloofde en vileyne minnehandel met een officier in Compagnies-dienst, te veroordeelen tot vijftig geeselslagen en verbanning voor vijf jaar uit de gebieden der Compagnie.’

SPECX:

Het vonnis is nietig. Het misdrijf daarin genoemd is onbewezen, en geen misdrijf volgens de wet. Ik eisch nietigverklaring en vervolging van de drijvers. Mijn dochter is onschuldig, onwettig veroordeeld.

COEN:

Volgens de krijgswet was zij schuldig, medeplichtig aan het hoogverraad van een officier in functie.

SPECX:

Ik ken geen krijgswet waar deze bepaling in voorkomt. Het was Coen's wraakzucht die dit vonnis dicteerde. En gij, mijne Heeren, hebt U laten gebruiken als willooze creaturen van dezen despoot.

COEN:

Legt hem het zwijgen op. Voert hem de zaal uit.

(Niemand verroert zich.)

SPECX:

Bovendien is een krijgswet heden niet meer geldig. Vannacht is het beleg opgeheven.

RAEMBURCH:

Opgeheven? Dus zijn wij veilig. En daar weten wij niets van?

SPECX:

Vannacht is mijn leger door de vijandelijke linies heengebroken. De vijand is in vollen aftocht. Straks zullen mijn troepen hun intocht doen.

RAEMBURCH:

Batavia is gered! Jacques Specx ver-

dient den dank van allen die deze gevaren en perikelen mee hebben doorleefd.

SPECX:

En leest nu mijn lastbrief.

(Geeft papieren aan Vlack.)

VLACK

(leest):

‘De Bewindhebbers hebben goedgevonden Jacques Specx, laatstleden bestuurder van hunne Factorij te Firenza in Japan, U aan te bevelen als opvolger van den Landvoogd J.P. Coen; U tevens ernstig aan te bevelen wegens zijn voortdurende ziekte al Uw invloed op zijn rede aan te wenden en hem hevig te bewegen nu reeds zijn ambt neer te leggen.’

SPECX:

Gij ziet: het woord is aan mij.

COEN:

Nog niet. Gij denkt dat ik al aan den rand van het graf sta. Ik weet, mijn dagen zijn geteld. Maar zoolang ik nog leef, zal mijn wil hier gelden.

SPECX:

Mijn uitdaging, straks, hebt gij aangenomen.

VAN DIEMEN:

Wij zullen nooit een tweegevecht tusschen bestuurders toestaan. Als Specx volhoudt en Coen doot, zal hij wegens manslag worden veroordeeld.

Wij geven den Landvoogd in ernstige overweging te zwichten voor den aandrang der bewindhebbers, het bestuur over te geven aan Specx en in de zoo hoognoodige rust herstel te zoeken voor zijn krank lichaam, opdat hij later de Compagnie zijn onmisbare diensten weer kan verleenen.

COEN:

Neen, op mijn dood wacht men. Batavia is ontzet, ik ben niet meer noodig. Hem die kwam op 't juiste oogenblik en op geen tegenstand meer stuitte, begroet gij als overwinnaar. Ik, die de plaats hield

in de benardste omstandigheden, die de verwildering der zeden tegenhield, het recht handhaafde, ik kan gaan, nu de nood geweken is. Maar ik wijk niet. Zoolang ik leef zal ik hier bevelen. Zoolang ik leef zal ik...

(Hij zinkt ineen.)

VLACK:

Ontbied de chirurgijns, vlug!

BLAEU:

Gij hebt hem gedood, wien gij uw leven dankt, die voor u waakte in het gevaar, met minachting van eigen lijfsbehoud, die doodziek op de wallen liep.

(Dr. Bontius op.)

BONTIUS

(over Coen heengebogen):

Neen, hij is niet dood. Een aanval slechts, sterker dan de vorige.

BLAEU:

Ik ken hem. Dit zal de genadeslag voor hem zijn.

(Af.)

(Coen wordt weggedragen. Specx schuift de soldaten ter zijde, die nu geen weerstand meer bieden en omhelst Sara; wendt zich daarna tot de Raden.)

SPECX:

Wilt gij thans overgaan tot herroeping van het vonnis?

VLACK:

Het eerste deel kan niet worden herroepen. Het ander hoeft niet dadelijk ten uitvoer worden gebracht. Gij kunt uw dochter tot u nemen, haar laten herstellen. Daarna, als de omstandigheden zich geheel gewijzigd hebben, kunnen wij verder zien.

SPECX:

Ik eisch volledig eerherstel. De plaats van Landvoogd wensch ik slechts zoolang in te nemen als noodig zal zijn. Daarna wil ik terugkeeren naar Japan om daar te voltooien wat ik begon, in een land dat ons beter voegt dan dit, waar men alleen door schrik en dreigement kan heerschen.

(Hoorngeschal, signalen, schoten.)

RAEMBURCH

(ontzet):

Is toch de vijand...

SPECX:

Mijn troepen die hun joyeuse entrée houden.

(Blaeu weer op.)

Scène 6

BLAEU:

De Gouverneur-Generaal is stervende. Hij heeft met Ds. Hurnius zijn laatste wil opgesteld en mij een bestuursacte gedictieerd, waarin hij, gebruik makend van zijn recht, een opvolger aanwijst.

VLACK:

Hij heeft geen recht een opvolger te benoemen, dit recht berust bij ons. En waar de Bewindhebbers in Holland ons adviseeren Specx te kiezen, is het niet twijfelachtig wie het zijn zal.

BLAEU:

Alleen Coen heeft het recht. Ik herinner u aan de missive van de Bewindhebbers, die hem en hem alleen autoriseerden bij overlijden een Compagnies-dienaar bij geschrifte te nomineeren, die in zijn ambt en plaats zou succedeeren.

RAEMBURCH:

Dat besluit is uit een vorige bestuursperiode en al lang niet meer van kracht.

VLACK:

Ik, president der Raad, verordineer dat dit besluit van den Gouverneur-Generaal, waarschijnlijk niet bij tegenwoordigheid des geestes genomen, worde gerejecteerd en niet in Consequentie getrokken.

Wij zullen overgaan tot stemming over de persoon van een opvolger, daarmee rekening houdend met het advies van de Bewindhebbers.

BLAEU:

Gij hebt het recht niet. Nog leeft Coen en niemand in Indië kan hem uit zijn ambt ontzetten. Wee U als hij nog herstelt.

RAEMBURCH:

Daaromtrent hebt u ons straks zelf

gerustgesteld. Uw meening vragen wij verder niet. Bovendien, het schrijven van de Bewindhebbers wijst stellig uit dat Coen, ook ingeval van zware ziekte, moet worden vervangen.

BLAEU:

Toen hij nog krachtig was en voor uw lijfsbehoud moest zorgen hebt gij wel voor hem gesidderd. Nu hij ligt neergeveld wilt gij hem de genadesteek geven. Want dat zal deze benoeming zijn. Petrus moest gij allen heeten. Gij danst om een open graf en stoot hem in den gapenden kuil.

RAEMBURCH:

Ik stel den Heeren voor meteen een nieuwen secretaris te benoemen. Creaturen van Coen voegen ons niet.

BLAEU:

Wat moet ik doen? Als ik hem zeg dat gij weigert, zal hij opstaan en weer verschijnen, hier in uw midden, om stervende zijn zin door te drijven.

VAN DIEMEN:

Zeg hem dan dat wij hem zijn zin geven. Het is toch een kwestie van uren.

BLAEU:

Ik wil mijn gemoed niet bezwaren met een leugen tegenover een stervende. Ik zal hem zeggen dat uw traagheid u doet weifelen. Anders zie ik geen uitweg.

(Af.)

VLACK:

Laat ons hopen dat de Heer hem een zacht uiteinde toebeschikt. Wij zullen tot stemming overgaan. Ik geloof dat de boodschap van de Bewindhebbers geen twijfel overlaat omtrent de persoon des opvolgers.

VAN DIEMEN:

Toch eisch ik stemming. Ik ben ervoor Coen te handhaven, zoolang hij leeft en eerlijk zijn laatste wil, op een punt waaraan hem veel gelegen is en waarin hij op zijn recht staat, uit te voeren.

RAEMBURCH:

Ha! denkt gij de opvolger te zijn die Coen aanwijst?

VAN DIEMEN:

Ja, ik stem tegen en eisch dat Coen's missive zal worden geopend.

VLACK:

En wat is het gevoelen der andere Heeren?

RADEN:

Wij kiezen Jacques Specx.

VLACK:

Dan verklaar ik, president van den Raad van Indië, Jacques Specx tot Gouverneur-Generaal benoemd en noodig hem uit de plaats die hem toekomt in te nemen.

SPECX:

Niet voordat het vonnis over mijn dochter is herroepen, niet voordat het onrecht op de aanleggers is gewroken.

VLACK:

Laten wij dan terstond daarover vergaderen. Maar is het uw wensch dat ons besluit ook aan Coen zal worden medegedeeld?

SPECX:

Ja, ook dat eisch ik.

(Blaeu weer op.)

BLAEU:

Het kan niet meer. Coen is gestorven. Hij droeg aan Van Diemen de zorg voor zijn vrouw en dochter op en drong nogmaals op de keus van den door hem genoemden opvolger aan. Zoo gaf hij den geest.

RAEMBURCH:

Zijn overlijden bevrijdt ons uit een moeilijk parket. Hij wist ditmaal tijdig heen te gaan.

VLACK

(opstaande):

Herdenken wij allen den grooten held, den genialen koopman en dienaar der Compagnie, die is ontslapen, onze toeverlaat in de ure des gevaars; laten wij zijn gebreken vergeten die de keerzijde van zijn groote qualiteiten waren.

(Allen, behalve Specx, ontblooten het hoofd. Er vallen nog een paar schoten. Sara, nog op den achtergrond, barst in snikken uit.)

DOEK